

101

GLASILO ZZB ZA
VREDNOTE NOB SLOVENIJE

marec 2024

SVOBODNA B E S E D A

Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana

KOLUMNA

Jože Poglajen

**Cenzurirani
papež**

STRAN 3

NAŠ POGOVOR

Miran Hladnik

**Partizanski
spomeniki**

STRAN 8-9

JUBILEJ

Partizanski pevski zbor

**80. obletnica
PPZ**

STRAN 11

AKTUALNO Javorovica

Spomin na padle za svobodo

Slavnostna govornica na Javorovici je bila Nataša Pirc Musar

DOGODKI 8. marec v Cankarjevem domu

Z znanjem in umetnostjo do svobode

V Cankarjevem domu je bila navdušujoča medgeneracijska prireditev ob 8. marcu.

Čeprav se v zadnjih letih v vsakdanji pogovor vse bolj vriva poimenovanje tega praznika kot dan žensk, za mojo generacijo vendarle ostaja ta dan v ušesih zapisan kot mednarodni dan žena. Dan žensk mi zveni trdo, birokratsko uradniško, nič v sozvočju s tradicijo, kakršno poznam in se je spominjam. In če govorimo o tradiciji, te vendarle ne gre spreminjati, ker potem to ni več nekaj utečenega, pa čeprav radi pravimo, da je jezik živa tvorba, ki se venomer spreminja. Razlago sem poiskal v SSKJ, ki pravi: »Dan žena oz. mednarodni dan žensk ni državni praznik in zato nima uradnega poimenovanja, kot ga imajo npr. Prešernov dan, dan upora proti okupatorju in praznik dela. Stalna zveza dan žena je bila dolgo uveljavljeno poimenovanje, ki pa ga v sodobnem času zaradi zaznamovanosti izraza žena postopno nadomešča izraz (mednarodni) dan žensk. Uporabnik lahko uporablja tisto različico poimenovanja, ki mu je bližja.« Ne smemo pozabiti ali nemara podvomiti, da so pravice žensk kar koli drugega kot osnovne človekove pravice.

Partizanski pevski zbor je polno Linhartovo dvorano dvignil na noge, ko je od vsepovsod zadonele: »Vstanite v suženjstvo zakleti, ki jarem vas teži gorja ...«

Internacionalo moramo kot uvodno pesem v prireditev razumeti v širšem okviru scenarija prireditve. Avtor Internacionale, Eugène Pottier (1816–1887) je bil član pariškega mestnega sveta, v katerega je bil izvoljen v času upora pariškega delavskega razreda, ki ga bolj poznamo kot pariško komuno. To je bila revolucionarna avtonomna oblast, ki je trajala kratek čas v letu 1871, ko so majski upor zadušile francoske vladne sile. V okviru komune so med drugim razglasili tudi **enakopravnost žensk** in uvedli neposredno, delegatsko demokracijo ...

»Danes praznujemo. Proslavljamo in se spominjamo ženskega boja za enakopravnost in človekove pravice, ki jih imamo danes prepogosto za samoumevne. Pravico do odločanja o svojem telesu, pravico do dedovanja, pravico do političnega udejstvovanja in pravico do izobraževanja.

Prav slednji želimo ob letošnjem prazniku nameniti posebno pozornost« je na začetku povedala voditeljica **Lina Potočki Vozny**. Scenaristka in voditeljica prireditve **dr. Mojca Poredoš** pa je dodala: »Sprva pravica do izobraževanja ni bila povsem jasno izražena. V prvi deklaraciji o otrokovih pravicah iz leta 1924 je zapisano zgolj, da je treba otrokom zagotoviti normalen razvoj v materialnem in duhovnem smislu. Šele po drugi svetovni vojni, leta 1959, so to pravico razširili tudi na pravico do izobraževanja. Vsak otrok bi moral imeti pravico do šolanja, ki naj bi vsaj na stopnji osnovne šole brezplačno in obvezno.«

Občinstvo v dvorani je s svojim nagovorom navdušil župan mestne občine Ljubljana **Zoran Jankovič**. Po njegovih sklepnih besedah, ko je Partizanski pevski zbor intoniral uvodne takte pesmi Hej brigade, pa je z zborom zapela celotna Linhartova dvorana. Nastopajoči – Partizanski pevski zbor pod vodstvom Jakoba Barba

NADALJEVANJE NA STRANI 2

Pri spominskem hramu na Javorovici pri Šentjernejju je 16. marca potekala slovesnost v spomin na borce IV. bataljona Cankarjeve brigade, ki so 16. marca 1944 padli v boju z nemškimi vojaki in domobranci. Spominske slovesnosti se je udeležila predsednica Republike Slovenije **Nataša Pirc Musar** (na sliki), ki se je 113 padlim partizankam in partizanom poklonila s položitvijo venca v spominskem hramu, obenem pa je bila tudi slavnostna govornica. Na prireditvi je bil tudi predsednik ZZB NOB Slovenije **Marijan Križman**.

Predsednica republike je v slavnostnem govoru opozorila na opustošenje, ki ga povzročajo vojne, in trajne posledice, s katerimi se spoprijemajo ljudje in svoji umrlih. »Borci IV. bataljona Cankarjeve brigade so umrli, ker so si želeli svobodo zase in za druge, ker so želeli bivati na svoji zemlji

Predsednica republike je v slavnostnem govoru opozorila na opustošenje, ki ga povzročajo vojne, in trajne posledice, s katerimi se spoprijemajo ljudje in svoji umrlih.

in pregnati okupatorja, ker so želeli govoriti slovenski jezik in brati slovenske knjige. Nam, ki lahko uživamo sadove tega boja in upora, mora biti kraj njihovega trpljenja in zadnjega počitka večni opomin o nesprejemljivosti vojnih grozot in nacističnega nasilja,« je dejala predsednica in poudarila, da morata človeško življenje in svoboda brez izjeme vedno ostati spoštovana in neprecenljiva, saj sta temelj sobivanja in človečnosti.

Predsednica je zaskrbljena, ker sta globalna solidarnost in človeč-

nost še vedno na preizkušnji. Kljub naukom iz zgodovine in grozljivim pričevanjem iz Ukrajine in Gaze se še vedno ukvarjamo z različnimi interpretacijami humanitarnosti, civilizacijskih norm, pogojev za prekinitvev spopadov in zagotovitev pomoči ranljivim. Slavnostni govor je predsednica republike sklenila s pozivom k spoštovanju in ohranjanju kulture spominjanja, še posebej med mladimi. Meni, da je izredno pomembno ohranjati pomen narodnoosvobodilnega boja ter spomin na gorje fašizma in nacizma, spoprijeti pa se moramo tudi s temnimi poglavji svoje zgodovine.

Množico je nagovoril tudi predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Šentjernej Matjaž Zagorc, ki je med drugim dejal, da naj spomin na padle za svobodo – boj pred 80 leti je preživelo le 16 bork in borcev – nikoli ne zbledi tudi zato, ker se je treba nenehno truditi za mir. Šentjernejski župan Jože Simončič je menil, da vrednote miru, svobode in enakosti niso samoumevne, da jih je treba stalno krepiti, in če bo treba, tudi braniti. Predsednik Skupnosti borcev brigade Ivana Cankarja Boris Hren pa je povedal, da je treba Javorovico postaviti ob bok Dražgošam, Osankarici in drugim spomenikom miru v Sloveniji.

Organizatorja tradicionalne spominske slovesnosti sta bila Združenje borcev za vrednote NOB Šentjernej in občina Šentjernej, prisotni pa so bili preživeli borci, svoji padlih in številni, ki ohranjajo vrednote narodnoosvobodilnega boja. Med udeleženci so bili tudi praporščaki in 1. spominski dolenski partizanski bataljon, gardna enota Slovenske vojske in kvintet trobil Orkestra Slovenske policije. V kulturnem programu so sodelovali Mešani pevski zbor Ajda Orehovica, pesnica Jožica Kapele iz Semiča in osnovnošolci iz Šentjerneja.

S. B., foto: Daniel Novakovič/STA

NADALJEVANJE S STRANI 1

Z znanjem in umetnostjo do svobode

in ob spremljavi Branka Sladiča na harmoniki, Ditka in Gorazd Čepin, Plesna šola Impulz, Maja Martina Merljak, Ema Erna Weber in Luka More, dijakinja in dijak Gimnazije Poljane – so zgradili most preko dveh držav in vsaj štirih generacij v današnji čas.

Scenaristka prireditve je rdečo nit predstave poiskala v eni od temeljnih človekovih pravic, izobraževanju, in prireditvi dala delovni naslov **Z znanjem in umetnostjo do svobode**. Letošnje leto bo namreč minilo v spominjanju na nekatere prelomne dogodke iz časa narodnoosvobodilnega boja in naj omenim le enega, povezanega s to prireditvijo: v osvobodjeni Beli krajini sta bila pred osemdesetimi leti ustanovljena Partizanski pevski zbor (takrat Partizanski invalidski pevski zbor) in pa Slovensko frontno gledališče, zamelek povojnega ansambla SNG Drama Ljubljana.

Uro in pol trajajoča prireditve je bila navdušujoča, medgeneracijsko povezovalna, kar je bilo zaznati tudi v pogovorih obiskovalcev po končani prireditvi v preddverju Cankarjevega doma.

Slavnostni govornik je bil ljubljanski župan Zoran Janković.

»Kolosalno! Kako lepo je bilo videti in slišati pretekli duh časa, ki ga posebej Partizanski pevski zbor, in mladino, kako sledi tem potem na sodobnih temeljih, ki pa so zaznamovani s trpljenjem, krvjo in odrekanjem.« je dejala ena od obiskovalk, ko je v spremstvu prijateljice stopala proti izhodu iz dvorane ...

Črt Kanoni, foto: Iztok Pipan

DOGODKI Trnovo nad Novo Gorico

Spomin na borce »ruskega« bataljona

Po meri svojega srca so izpod ruševin sveta v smrt padajoč nam izkopalj svobodno, novo domovino.

Mi njim za ped prsti in sveto jo imenovali zavoljo njihove krvi. Bili so se za naš spomin, stopimo v njihovo tišino, spet žejni njihovih globin.

Ciril Zlobec (napis na vhodu v Spominski park Trnovo)

Točno opoldne 20. februarja letos je izredni in pooblaščen veleposlanik ruske federacije v Republiki Sloveniji Timur Ejevazov s sodelavci

položil venec v Spominskem parku na Trnovem nad Novo Gorico pri plošči z imeni 144 padlih borcev »ruskega« bataljona, ki je deloval v okviru IX. korpusa.

Zbrane člane veteranskih organizacij in praporščake borčevskih organizacij ter druge protifašiste s Primorskega in iz Ljubljane ter zamejstva v Italiji je pozdravila predsednica Območnega združenja borcev za vrednote NOB Nova Gorica Ingrid Kašča Bucik, slavnostni nagovor pa je imel veleposlanik Ejevazov. Oba sta poudarila, da fašizem še vedno dviga glavo in da se je treba spominjati borcev, ki so priborili svobodo Sloveniji, Jugoslaviji in vsemu

Zbrane je na tradicionalni slovesnosti nagovorila predsednica novogoriške borčevske organizacije Ingrid Kašča Bucik.

Spominska slovesnost na Trnovem nad Novo Gorico

svetu. Tako jugoslovanski kot ruski borci pa so bili na strani zmagovalcev v drugi svetovni vojni. O miru in svobodi ter prijateljstvu med ljudmi je govoril tudi pater Bogdan Knavs, ki so ga udeleženci z navdušenjem sprejeli, nekaj misli pa je dodal Drago Kosmač iz Združenja veteranov Sever. V kratkem kulturnem programu je nastopil harmonikar, zatem pa so udeleženci položili cvetje še na vrhu spomenika, kjer je v grobni-

ci pokopanih 256 padlih borcev in žrtev okupatorja.

Naj spomnimo, da je na ploščah v amfiteatru izpisanih 2345 imen padlih borcev in žrtev okupatorja. Spominski park so leta 1983 zgradili s prispevki prebivalcev in podjetij občine Nova Gorica, iz katere so pozneje nastale občine Kanal ob Soči, Šempeter - Vrtojba, Brda, Renče - Vogrsko in Miren - Kostanjevica ter mestna občina Nova Gorica.

S. B., foto: Janez Alič

DOGODKI Gianni Cuperlo

Zaradi fojbe pod udarom desnice

Če je kdo, ki se je ob dnevu spomina na fojbe in eksodus Italijanov iz Istre politično izpostavil, je to Gianni Cuperlo, tržaški poslanec Demokratske stranke, ki očita vladni koaliciji, da namerno pozablja na fašizem. Zaradi svojih uravnoteženih stališč si je tržaški poslanec Demokratske stranke prislužil napade desnice in desno usmerjenih časopisov, in to samo zato ker si je upal izraziti nekaj proceduralnih pomislekov ob odvzemu odlivanja Titu, ga je podpredsednik poslanske zbornice Fabio Rampelli (Bratje Italije) označil ne samo za privrženca jugoslovanskega predsednika, ampak tudi za zanikovalca fojbe. »Mi ne zanikamo ničesar, tisti, ki zanikajo zgodovinska dejstva, so

na desnici,« je Rampelliju odgovoril Cuperlo, ki je tako mislil na fašizem. V poslanski zbornici je tržaški politik obnovil dogajanje v naših krajih od razpada Avstro-Ogrske do fašističnega zatiranja Slovencev in Hrvatov, fojbe in množičnega odhoda Italijanov iz Istre. »Treba je spoštovati bolečino vseh in ne, kot je storila Giorgia Meloni v Bazovici, namerno izpostaviti le dela zgodovine, preostalo pa pometati pod preprogo,« je v intervjuju za Republiko poudaril Cuperlo.

Med razpravo v zbornici so tudi poslanci vladne koalicije omenjali pobudo Sergia Mattarelle in Boruta Pahorja v Bazovici, izpostavili pa so le fojbo in ne poklona ustreljenim slovenskim antifašistom. Tega kot

Gianni Cuperlo

da ne bi bilo, je prepričan Cuperlo, ki od kolegov iz vrst desnice ni niti enkrat slišal besede fašizem. Da ne govorimo o požigu Narodnega doma in da se je fašistično nasilje leta 1920 pravzaprav rodilo v Trstu!

Sandor Tence, Primorski dnevnik

Oj motorji, hrumite

Oj motorji, hrumite,
oj motorji, bučite
pesem najlepšo za nas!
Hitite, hitite,
hrumite, bučite,
da prišel že skoro
svobode bo čas!

Franc Dermastja-Som
(pesem je nastala maja 1944
v Sainte Marie-aux-Mines)

DOGODKI Temnica na Krasu

Spomin na 19 padlih italijanskih in slovenskih partizanov

V bližini Temnice na Krasu je bila 16. marca letos ob spomeniku padlim borcem spominska slovesnost ob 80. obletnici poboja 19 partizanov italijanske in slovenske narodnosti. Približno 70 partizanov Tretjega bataljona Istrskega odreda se je poskušalo prebiti do Tržaškega udarnega bataljona v sestavi 9. korpusa NOV in POS. V vrtači ob vasi so se ustavili, ker so se zanašali na pomoč v hrani aktivistov iz Temnice. Napadli so jih pripadniki nemške pehote skupaj s fašističnimi milicami in v napadu 16. marca 1944 ubili 19 borcev.

Spominska slovesnost vedno poteka v duhu sožitja dveh narodov, ki sta se uprla fašizmu in se borila za svobodo. Organizator dogodka je

Slavnostna govornica Ljubica Jelušič

bil dr. Oto Luthar skupaj s krajevno skupnostjo Temnica. Prišli so številni praporščaki iz sosednjih združenj borcev ter iz VZPI-ANPI. Vseh je bilo kar 19. V imenu Združenja borcev Nova Gorica je zbrane nagovorila predsednica **Ingrid Kašča Bucik**. Slavnostna govornika sta bila dva: **Ljubica Jelušič** v imenu ZZB NOB Slovenije in **Alberto**

Mauchigna v imenu VZPI-ANPI Gorica. Oba sta poudarila idejo protifašizma, pod katero so se združili različni narodi in se z ramo ob rami borili za svobodo. »Mi, ki pripadamo generaciji osvobodjenih in ne osvoboditeljev, ne pozabljammo njihovih gesel: smrt fašizmu, svoboda ljudem!« je svoj ganljivi govor sklenil Mauchigna.

V kulturnem programu so nastopili otroci Podružnične osnovne šole Kostanjevica na Krasu z recitalom pesmi Srečka Kosovela, čigar 120. obletnico rojstva smo zaznamovali 18. marca. Za udarno in multikulturno sožitje s pesmimi iz vse Evrope so poskrbeli glasbeniki in pevci ter pevke Pevskega zbora Kombinac. **Ljubica Jelušič**, foto: Ludvik Husu

Udeleženci spominske slovesnosti pri Temnici na Krasu

SPOROČILA

Obisk Zveze koroških partizanov pri ZZB NOB Slovenije

Na delovnem obisku v Ljubljani pri Zvezi združenj borcev NOB Slovenije je bila 15. marca 2024 delegacija Zveze koroških partizanov (ZKP) iz Celovca, ki jo je vodil predsednik Milan Wutte, v njej pa so bili še namestnik tajnika ZKP Nikolaj Orasche, član odbora ZKP Gusti Malle ml. in predsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem Manuel Jug.

Sestanka so se poleg predsednika ZZB NOB Slovenije Marijana Križmana udeležili še predsednik Komisije za mednarodne odnose (KMO) Marjan Šiftar, podpredsednik KMO Bojan Pahor, predsednik Pokrajinskega sveta ZB NOB za Koroško Stanislav Ovnič in generalna sekretarka ZZB NOB Slovenije Manja Konkolič.

Udeleženci pogovora so se strinjali, da je bila zmaga nad nacifasizmom eden od temeljev povojne Evrope. Protifašistične in protinacistične sile so bile v Sloveniji in Avstriji del velike zmagovite koalicije v drugi svetovni vojni. Oborožen upor Slovencev na avstrijskem Koroškem je odločilno pripomogel k ohranitvi slovenstva na Koroškem in v Avstriji. Na podlagi tega je bila leta 1955 oblikovana tudi Avstrijska

Udeleženci pogovorov na sedežu ZZB NOB Slovenije

državna pogodba. Manuel Jug je posebej predstavil organizacijo delovanja Zveze slovenskih organizacij na Koroškem, Gusti Malle ml. pa je podal informacijo o pomembnosti digitalizacije zgodovinskih pisnih virov.

Med drugim je bilo dogovorjeno, da bosta ZZB in ZKP skupaj pripravila spominsko slovesnost ob 79. obletnici zadnjih bojev v drugi svetovni vojni na evropskih tleh, ki bo 18. maja 2024 pred spomenikom Svobodi in miru na Poljani.

Prireditve se bodo udeležili tudi predstavniki borčevskih organizacij držav nekdanje Jugoslavije, ki bodo dan pred komemoracijo obiskali še domačijo Peršman v Železni Kapli na avstrijskem Koroškem, zdaj osrednji muzej narodnoosvobodilnega odpora koroških Slovencev.

Zveza združenj borcev NOB Slovenije in Zveza koroških partizanov sta na srečanju potrdili dosedanje dobro sodelovanje, ki naj bi ga v prihodnje s skupnimi akcijami še okrepili.

M. K., foto: Jani Alič

KOLUMNA

Jože Poglajen

Cenzurirani papež

Če odštejemo govorjenje francoskega predsednika Macrona o tem, da bi v Ukrajino poleg milijardnih pošilk orožja napotili še enote Nata, ter poziv papeža Frančiška, naj Ukrajinci izobesijo belo zastavo in začnejo pogajanja za mir, na vzhodu Evrope nič novega. Vojaški spopadi se že nekaj časa obtičali v strelskih jarkih. Nič novega ni, da tudi v teh rovih vsak dan umre ali je ranjenih nekaj sto vojakov na eni in drugi strani. Koliko natančno, je strogo varovana ukrajinska in ruska državna skrivnost. Za to tragično številko vedo le vdove in družine padlih, vendar tega zaradi stroge cenzure na smejo na glas povedati. A tudi to očitno skoraj nikogar na svetu ne zanima.

Macron to hujskanje k širjenju spopadov na evropsko ali celo svetovno raven opravičuje z ne ravno prepričljivo propagandno mantro, da Rusi ne smejo zmagati, ker bi potem napadli še druge evropske države in jih okupirali, s čimer bi propadla demokracija in svobodni svet. Toda do zdaj nam še niso postregli z nobenimi kolikor toliko verodostojnimi dokazi o ruskih osvajalnih načrtih za Evropo. Zdi se, da to strašenje z vizijo, kako Rusi korakajo po Elizejskih poljanah v Parizu, bolj ustreza ameriškim interesom, za katere bi bil uničujoč udarec, če bi se Evropa in Rusija odločili za sodelovanje namesto hladne vojne. Evropski politični veljaki so sicer pohiteli z izjavami, da oni že ne bodo v Ukrajino pošiljali svojih vojakov, a se od tez o silni ruski nevarnosti za varnost Evrope niso odmaknili niti za milimeter. Nasprotno, s stoječimi ovacijami pozdravljajo militarizacijo evropske industrije.

Drugače od francoskega sodobnega »napoleona« je prav na to, da je na bojiščih vzhodne Ukrajine dozorel čas za izobešenje bele zastave in začetek pogajanj, nedavno pozval sam papež Frančišek v intervjuju za švicarsko televizijo. Zaveda se, da je za takšen korak treba veliko poguma, toda sicer lahko gredo stvari samo še na slabše, svari poglavar Rimskokatoliške cerkve. Njegov poziv je naletel prej na nasprotovanje in zavračanje kakor na odobravanje. Zmaja je treba ubiti, je papežev poziv nemudoma v pravljčarskem slogu zavrnil ukrajinski šef Zelenski. Del zbora voditeljev evropskih držav se mu je pridružil v mantri, da naj se Ukrajinci še naprej vojskujejo zoper napadalce z vzhoda. Ja, do zadnjega moža, bi lahko k temu dodali. Tudi mediji so papeževemu pozivu k miru namenili komaj kaj pozor-

nosti. Slovenski so ga bolj kot ne ignorirali ali so objavljali predvsem odzive Zelenskega in zahodnih ter ruskih politikov. Rosvita (Pesek) denimo ni mogla mimo tega, da ne bi v televizijskih Odmevih namigovala na to, kako da so omenjeni intervju papežu podtaknili ...

Če smo na začetku zapisali, da na vzhodu ni nič novega, to ne velja popolnoma za vojno, ki se ne bije na ukrajinskih ravninah, ampak po rovih svetovne propagande. Ne gre sicer za kakšne odločilne spremembe. Še vedno velja, da v tej vojni zmaguje Ukrajina oziroma ZDA in Evropska unija, in to s smrtno resnimi razlagami, da se v Ukrajini ne bije zgolj boj zoper hudobne ruske napadalce, ampak tudi boj za svobodno Evropo. Toda vodilni svetovni časniki in televizije vendarle razmer ne slikajo več tako črno-belo, kot so to nekritično počeli na začetku te ruske »speci-

alne operacije«. Glavna smer je sicer še vedno strogo protiruska. In še vedno se tiste, ki mislijo z lastno glavo, da so se vojaški spopadi na vzhodu Ukrajine začeli že leta 2014, dokler ni zaradi agresivne širitve vojaških oporišč zveze Nato na ruske meje v zadnjih dveh letih prerasla v odkrito vojno, zmerja, da so Putinove lutke in njegovi koristni idioti. Toda tokrat lahko vendarle preberemo, da je sam generalni sekretar Nata Stoltenberg septembra lani razlagal, kako so zavrnilo Putinove zahteve, naj Nato ostane na mejah iz leta 1997, in da je ta zato napadel Ukrajino. Vse to seveda lahko preberemo v tujih medijih, v domačih pa na primer, kako je sodišče v Moskvi nekega študenta obsodilo na deset dni zapora, ker je brezlično omrežje poimenoval Slava Ukrajini ...

Toda kljub tej svojevrstni cenzuri informacij o tem, kaj se v Ukrajini in širše res dogaja, je raziskava slovenskega javnega mnenja že pred dvema letoma razkrila, da ljudje teh poročanj medijev ne jemljejo za suho zlato. Po tej raziskavi je odgovornost za vojno v Ukrajini 44 odstotkov vprašanih pripisalo Rusiji, da so krivi vsi po malem, jih je menilo 35 odstotkov, Američanom pa jih je krivdo pripisalo 15 odstotkov. Žal zadnje čase tovrstnih merjenj javnega mnenja tako rekoč ni več. Bi pa bilo zanimivo videti dolge nosove naših političnih prvakov, ki v Ukrajino neomajno pošiljajo orožje, če bi se javno mnenje danes solidariziralo s papežem in bi jim v zvezi z ukrajinsko morijo pokazalo rumeni karton, če nekaterim, denimo zunanji ministrici Fajonovi, ne že kar rdečega.

Tokrat lahko vendarle preberemo, da je sam generalni sekretar Nata Stoltenberg septembra lani razlagal, kako so zavrnilo Putinove zahteve, naj Nato ostane na mejah iz leta 1997, in da je ta zato napadel Ukrajino.

SPOMINI Črni marec 1945

Kozaki prihrumeli na konjih

Vsaka pomlad mi na začetku obudi težke spomine na cvetno soboto 25. marca leta 1945. Takrat, ko mi je bilo komaj devet let, je skupina petdesetih kozakov okoli devete ure na konjih prihrumela v našo vas Selišče v Prlekiji. Ves prestrašen sem pred konji in kozaškimi brzostrelkami zadnji trenutek zbežal čez dvorišče v kuhinjo k materi. Naenkrat so bili že trije kozaki za mano. Tresoč se od strahu sem iskal pomoč pri materi. Eden od kozakov me je zgrabil za vrat, pod brado pa mi je tiščal brzostrelko in me porival v sosednji prostor poleg kuhinje, kjer je bila spalnica, v njej pa moje tri sestre Mimica, Poldka in Trezika.

Mati me je odločno branila, a kozak jo je sunil v stran in me porinil v spalnico. S sestrami smo se vsi prestrašeni začeli jokati, medtem je kozak razmetal vse postelje in omare, ko je odšel v kuhinjo, pa je za sabo zaklenil vrata. Slišali smo močne in boleče krike uboge matere in njene prošnje, naj jo pustijo živo, saj ima še vrsto malih otrok.

Moje bežanje pred kozaki je vse močno zaostriilo, saj so bili gotovi, da sem bil na straži. Na mater so divje kričali, jo pretepali, brcali in zahtevali, da takoj pove, kje imamo skrite bandite – partizane, saj so že večkrat dobili prijave. Uboga mati je bila stolčena od kozaških bičev

in vsa v krvi, nikogar pa ni izdala.

Zaradi hudih posledic, ki so jih ji zadali kozaki, je moja mati svojih zadnjih 25 let preživela v bolečinah in težkem trpljenju v bolniški postelji, ker je pogumno branila svoje otroke in naše ognjišče. Še vedno pa veliko razmišljam zdaj že pri svojih 88 letih, da je bil pravi čudež, da sem ostal živ. Kozaki so vsakogar, ki je poskušal zbežati, ustrelili. Vse nam ta dogodek ostaja kot travma v trajnem spominu in v podzavesti vse življenje in to tudi s posledicami za naše zdravje. Takih hudih in težkih trenutkov ne more nihče pozabiti, še najmanj pa otrok.

Lojze Veberič

DOGODKI Nevenka Rauh

»Še nisem pozabljena«

Lani je naša članica Nevenka Rauh praznovala 90 let. Za letošnji 8. marec smo jo člani OOBZ Stari trg ob Kolpi obiskali v Domu starejših občanov Kočevje. Poleg skromnega darila smo ji prinesli šopek narcis z domačega vrta – zelo se jih je razveselila. Poslovali smo se z njenimi besedami: »Zdaj vem, da še nisem pozabljena.« Osrečuje me misel, kako malo je treba, da razveselimo človeka in mu polepšamo dan.

Gospa Nevenka Rauh je med drugo svetovno vojno v času nemške ofenzive, 24. oktobra 1943, izgubila očeta in dva strica. Ta tragični dogodek je njo in vso družino zaznamoval za vse življenje.

Katarina Kapš

Mi smo zdaj pa

Mi smo zdaj pa tu doma – kjer je daleč do boga, do boga in do Marije, do njegove kompanije.

Justina Jurač
(zapisano na okenski podboj gestapovske ječe v Dravogradu)

■ SPOROČILA Melonijeva za odvzem odlikovanja Titu

Zamrznili postopek za spremembo zakona

Poslanska skupina za ustavna vprašanja spodnjega doma italijanskega parlamenta je 14. marca zamrznila postopek za spremembo zakona iz leta 1951, ki izključuje možnost preklica priznanja pokojnemu odlikovancu.

Komisija za ustavna vprašanja v Rimu je konec februarja na pobudo desnih strank Bratje Italije in Liga podprla besedilo zakonskega predloga, po katerem bi lahko vlada preklicala priznanje odlikovancem tudi po njihovi smrti. Bratje Italije premierke Giorgie Meloni so se zavzemali za to, da bi Titu odvzeli državno odlikovanje, s čimer naj bi po njihovem mnenju vsaj delno popravili krivice, ki so jih doživeli Italijani v Istri in vsi, ki so končali v fojbah.

V Demokratični stranki Republike Italije so prepričani, da pojasnilo

Josip Broz Tito

Kvirinala izpodbija pravne temelje za odvzem odlikovanj umrlim in da dejansko ni več pogojev za spre-

jetje tega zakona. Demokrati so zahtevali odvzem vseh takšnih ali drugačnih odlikovanj Benitu Mussoliniju in italijanskim vojnim zločincem. Pomembno vlogo v tej zadevi je igrala slovenska senatorka Tatjana Rojc, pri tem sta ji pomagala tržaška zgodovinarja Gorazd Bajc in Borut Klabjan s seznamom zločinov italijanske vojske na tleh nekdanje Jugoslavije, v Grčiji, Albaniji in Afriki.

V ZZB NOB Slovenije se zavzemamo za dokončno opustitev postopka za spremembo zakona, ki bi omogočil posthumno odvzem odlikovanj. Italijansko vlado pa pozivamo, naj se ne zateka k populizmu za manipuliranje z javnostjo in ne zlorablja zgodovine v svoje politične namene.

S. B.

■ DOGODKI 80. obletnica požiga Jamnika

Žrtve vojne v vaseh pod Jelovico

Slovesnost na Jamniku (Foto: Boštjan Bešter)

Ob 80. obletnici požiga Jamnika in v počastitev spomina na 37 žrtev druge svetovne vojne v vaseh pod Jelovico so 29. februarja ZB NOB Kranj, KO ZB NOB Besnica - Podblica in krajevna skupnost Podblica na Jamniku priredili spominsko slovesnost. Prireditve se je udeležilo več kot 200 ljudi in 16 praporščakov. Za varnost in promet so poskrbeli gasilci Prostovoljnega gasilskega društva Podblica.

Po slovenski himni v izvedbi vokalno-instrumentalne skupine Bis je udeležence pozdravil Franci Hrastnik, predsednik domače krajevene organizacije. Zbrane je nato nagovoril župan mestne občine Kranj Matjaž Rakovec, ki je opozoril na idilično lego te gorske vasice, ki živi v svobodi in miru v samostojni Sloveniji tudi po zaslugi partizanskega upora okupatorju v drugi svetovni vojni. Mir ni samoumeven, zanj se je treba boriti, je poudarila slavnostna govornica Mira Hladnik ter orisala takratne dogodke in zgodovinsko ozadje ter požig vasi Jamnik. V drugem delu govora je pozvala državljane k bolj kritični drži in nasprotovanju ter kazanju na nepravilnosti, ki se pojavljajo v moderni slovenski in svetovni družbi. Opozorila je na dogajanja in trpljenje nedolžnih ljudi v Ukrajini, Gazi

in še kje. Svoj govor je Mira Hladnik končala z besedami: »Narodno-osvobodilni boj bi morala biti navdih za narodovo samozavest, a žal preveč državljanov te dediščine ne ceni! Toda verjamem, da obstajajo nevidni etični mehanizmi, ki bodo spet postavili stvari na pravo mesto – in to z našo pomočjo, z našim aktivnim državljanstvom, seveda. Slava vsem 37 žrtvam fašizma z Jamnika in iz sosednjih vasi in – smrt fašizmu!«

V kulturnem delu programa so sodelovali recitatorji Anica Kordež, Tina Fister in Rudi Zevnik, pevci skupine Bis s harmonikarjem ter devet sedanjih in nekdanjih učencev Podružnične šole Podblica z

Spominsko obeležje (Foto: Srečo Rovšek)

učiteljicama Katjo Cuderman in Anico Kordež. Učiteljica Katja je bila tudi povezovalka programa in že pred prireditvijo je poskrbela za izredno zanimivo scensko opremo spominskega obeležja z baklami in reflektorji. Ko se je stemnilo, je bil spomenik osvetljen v toplih barvah, ki pa niso predstavljale plamenov, ki so 27. februarja 1944 požgali in uničili Jamnik in prisilili Jamničane k izselitvi, temveč simboliko, kot je po mikrofonu objasnila Katja, »neverjeten žar in voljo Jamničanov, da so se vrnili, z medsebojno pomočjo obnovili hiše in v vas vrnili življenje«. Dejala je: »Prav zato smo danes lahko spet tu, v prelepi vasi Jamnik, da se spomnimo na vse dobre lastnosti, ki so jih domačini premogli, da so obstali.« Po slavnostnem govoru so ob spremljavi pozavne učenca Tevža Pustineka tri delegacije položile žalne vence.

Ob koncu prireditve se je predsednik krajevene organizacije Franci Hrastnik zahvalil gostoljubnim Rbanovčevim, organizatorjem prireditve, prisotnim udeležencem, praporščakom, gasilcem in vabljenim gostom ter v imenu krajevene skupnosti Podblica vse povabil na druženje ob čaju in pasulju.

Lado Nikšič

■ DOGODKI Tatre

Tragični dogodek

Od tragičnega dogodka 13. novembra 1943, ko je bila požgana vas Tatre, mineva že več kot 80 let, a spomini niso zbledeli. Neenak boj s sovražnikom sta bojevali Šercerjeva udarna brigada – 3. bataljon in Tomšičeva brigada. V tem krutem boju za svobodo primorskega naroda je žal umrlo tudi veliko borcev. Njihova imena so vklesana na spominskih ploščah na tamkajšnjem pokopališču ter na pročelju nekdanje osnovne šole. V stavbi osnovne šole je od leta 1980 do 1991 imela svoj sedež slovenska teritorialna obramba. Slavnostna govornica

Ljubica Jelušič je opisala dogodek pred 80 leti, ko smo se borili za svobodo in tudi za primorsko ozemlje, ki so si ga med drugo svetovno vojno in še kakšno leto pozneje lastili tuji okupatorji. Opozorila je tudi na današnje dogajanje v Izraelu in Palestini in se vprašala, ali smo se iz svoje zgodovine česa naučili.

V kulturnem programu so nastopili mešani pevski zbor Slavnik, godbeniki iz Glasbene šole Sežana in učenki, ki sta recitali pesmi. Po srečanju smo udeleženci pokusili pravi partizanski golaž. Franc Krajnc, Slovenski utrip

■ DOGODKI Vitanje

Talci dali življenje za svobodo

Spominsko obeležje na pokopališču v Vitanju

Na vitanjskem pokopališču je 22. februarja v organizaciji Krajevene organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje potekala spominska slovesnost ob 80. obletnici ustrelitve talcev. Slovesnosti se je udeležil tudi mag. Andraž Pogorevc, župan občine Vitanje. V svojem nagovoru je poudaril, da so talci dali svoje življenje za to, da lahko danes živimo v svobodni, solidarni in demokratični družbi. Zato je naša dolžnost, da si prizadevamo za sodelovanje v skupno dobro in se ne razdvajamo zaradi koristoljublja in sebičnih interesov peščice.

S spominsko slovesnostjo vsako leto počastimo spomin na usmrteve desetih zapornikov iz celjskega Starega piskra. S to ustrelitvijo je nemški okupator 14. februarja 1944 vitanjsko prebivalstvo neuspešno poskušal odvrniti od pomoči odporiškem gibanju med drugo svetovno vojno.

Na žalni slovesnosti ob 80. obletnici ustreljenih talcev so v kulturnem programu sodelovali učenci Osnov-

ne šole Vitanje s pevskim zborom in recitatorjem. Slovesnosti so prisostvovali občani Vitanja ter praporščaki in člani Krajevene organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje, Združenja borcev za vrednote NOB Slovenske Konjice in Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Slovenske Konjice.

K spominskemu obeležju na pokopališču so venec položili župan občine Vitanje, predsednica Združenja borcev za vrednote NOB Slovenske Konjice Slavica Obrul in predsednik Krajevene organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje Slavko Krajnc.

Po končani slovesnosti so delegacije udeležencev položile še cvetje in sveče na kraju ustrelitve talcev ob glavni cesti Vitanje–Dolič, pri Šumeju. Vsako leto je osrednja slovesnost na pokopališču v Vitanju, saj je spominsko obeležje tik ob regionalni cesti in tam zaradi varnosti ne more biti večje število udeležencev.

Vojko Vodovnik

■ DOGODKI Škocjan

Občni zbor in razstava o Bazi 20

Člani OO ZB za vrednote NOB Škocjan smo imeli 1. marca redni letni zbor članov. Zbora se je udeležila več kot polovica članov, kar nekaj pa se jih je opravičilo zaradi boleznih in bivanja v domovih za ostarele. Po uvodnem govoru predsednika je bilo izvoljeno delovno predsedstvo, potrjen je bil tudi dnevni red. V nadaljevanju je predsednik predstavil poročilo za lani in načrt dela za letos. Prav tako je predstavil finančno poročilo, ki je ugodno. Po razpravi so imeli besedo gostje, med katerimi je bil tudi župan občine, ki je sodelovanje z organizacijo ocenil kot odlično. Sledil je ogled razstave

o delovanju partizanske bolnice v Bazi 20, zatem pa smo imeli še družabno srečanje.

Janko Škoporc

ZLOČINI OKUPATORJEV Vlado Potokar - Peč

Smrt pod italijanskimi streli

Na Polici nad Grosupljem nasproti Zadržnega doma je postavljen spomenik z marmornato ploščo z napisom v spomin Vlado Potokarju - Peču, aktivistu Osvobodilne fronte, ki so ga v času italijanske roške ofenzive belogardisti predali italijanskemu okupatorju. Italijani so ga 25. septembra 1942 v Višnji Gori ustrelili.

Vlado Potokar - Peč se je rodil 5. junija 1910 v Štepanji vasi pri Ljubljani, med drugo svetovno vojno pa je živel na Polici. Takrat je imela Polica izjemen pomen kot prehodno območje za vodstvo narodnoosvobodilnega boja in prostovoljce, ki so iz Ljubljane odhajali v partizane na Dolenjsko. Pokrajina je gričevnata, vasi so raztresene, naseljene so bile z malimi kmeti. Večina prebivalstva je bila katoliške vere, mlajši so bili vključeni v Orlovski odsek katoliškega prosvetnega društva, ki je bilo ustanovljeno že leta 1911.

Po ustanovitvi Osvobodilne fronte aprila 1941 v Ljubljani se je njen vpliv hitro širil po celotnem ozemlju Slovenije – »Ljubljanske pokrajine«. V grosupeljsko-stiškem okrožju so bili v drugi polovici leta 1941 in spomladi 1942 ustanovljeni številni krajevni in rajonski odbori Osvobodilne fronte. Na Polici je bil njen rajonski odbor ustanovljen 6. januarja 1942, v njem je bil Vlado Potokar - Peč imenovan za intendanta, vaščani pa so bili člani tega odbora.

Po podatkih dr. Metoda Mikuža, zgodovinarja, ki je po vojni zbral podatke o nastajanju krajevnih odborov Osvobodilne fronte, je bilo v času od poletja 1941 do maja 1942 v »italijanskem« delu Slovenije ustanovljenih več kot tisoč krajevnih odborov Osvobodilne fronte. Vzporedno s političnim organiziranjem je jeseni 1941 potekalo tudi nastajanje partizanskih enot na tem območju Dolenjske in vzhodno od Ljubljane, tam so nastale Molniška, Stiška, Grosupeljska in Mokronoska četa. Te čete so se združile v II. štajerski bataljon in odšle na prezimovanje na Pugled, kjer je temperatura v zimi 1941/1942 dosegla tudi do -30° C.

Poliški odbor Osvobodilne fronte, še posebej Vlado Potokar - Peč, je partizane v zimskem taborišču vsi zimo oskrboval z živili in oblačili, kar je sicer v tistem času še lahko prihajalo tudi iz Ljubljane. 12. aprila 1942 je bil ob udeležbi nad dvesto mož na Polici izvoljen rajonski odbor Osvobodilne fronte (potrjen januarja 1942) in ustanovljena naro-

dna zaščita, v katero so bili množično vključeni vaščani Police in okoliških vasi. V Gasilskem domu na Polici so novosprejeti člani narodne zaščite tudi položili prisego Bogu in Osvobodilni fronti pred križem in dvema gorečima svečama, da bodo izpolnjevali vse naloge, ki jih bodo prejeli od Osvobodilne fronte, in da se bodo tudi z orožjem v roki borili proti okupatorju. Njihove naloge so bile zlasti zbiranje prehrane in orožja, stražarska in obveščevalna služba, odkrivanje in kaznovanje vohunov, po potrebi pa tudi sodelovanje s partizanskimi enotami v bojih z okupatorjem. V tem času leta 1942 je bila Polica »svobodno« ozemlje, ker je italijanska postojanka decembra 1941 Polico zapustila.

Rajonski odbor je v prvi polovici leta 1942 organiziral tudi različne delavnice, delovale so pekarna, mesarija, prekajevalnica mesa, čevljarska in krojaška delavnica. Zgrajena so bila tudi tajna skladišča za živila in vojaško blago. V sredini leta 1942 je bilo na Polici in v okoliških vaseh že 24 terenskih odborov, ljudje so tudi izpolnjevali ukaze partizanske oblasti, ker so sovražili okupatorja.

Slovenska zaveza, ki je bila ustanovljena spomladi 1942 iz predstavnikov vseh legij predvojnih meščanskih strank, je svoje odbore po vseh krajih Slovenije imenovala za organiziranje »vaških straž« za boj proti Osvobodilni fronti in partizanski vojski. Organizatorji in voditelji so bili predvsem predvojni funkcionarji in člani ljudske stranke, župani, podjetniki in večji kmetje, v veliko primerih pa tudi kaplani in župniki. Začela so se pogajanja z Italijani o ustanovitvi lastnih oboroženih enot za boj proti komunizmu, kar so Italijani, zlasti Grazioli, dolgo časa odklanjali. Končno pa je general Robotti konec julija 1942 s predstavniki Slovenske ljudske stranke sklenil sporazum za boj z Italijani proti partizanom v Sloveniji. Ustanovljena je bila Prostovoljna protikomunistična milica (MVAC).

Rast vaških straž in MVAC pa je spodbujalo tudi ravnanje nekaterih »partizanskih vojvod«, ki so na svojem ozemlju svojevoljno odločali o življenju in smrti ter usmrtitvah brez sojenja. Posamezni člani narodne zaščite so se začeli skrivati tako pred Italijani kakor pred partizani.

Na prebivalstvo tako v Sloveniji kot na Polici je močno vplivala italijanska ofenziva, ki se je začela 16. julija 1942 in je v enajstih fazah trajala do 4. novembra 1942. Poliškega območja sicer ta ofenziva ni

dosegla, ampak dolinsko območje Grosuplja, Višnje Gore in Ivančne Gorice v četrti in peti fazi. Prihajale so vesti o požigih vasi, streljanju prebivalcev, odvažanju v internacijo pa tudi o organiziranju protipartizanskih vaških straž ter pomoči italijanskemu okupatorju v boju proti partizanskim enotam. Glavna organizatorja fantov in mož v vaše straže sta bila za poliško in višnjevsko območje Anton Hočvar iz Stare vasi in kaplan Milan Kopušar iz Višnje Gore.

Vaščani Police in sosednjih vasi, organizirani v narodno zaščito, so se začeli odvracati od partizanov, še posebej od Vlada Potokarja kot osebe, ki jim je jemala kmetijske pridelke in živino, često tudi na silo. 23. septembra 1942 so nanj streljali iz hiše na Blečjem Vrhu in ga raniili v nogo. Zaradi bolečin je pil žganje, kar so izkoristili domačini in ga še dodatno opili. Potem ko je pod kozolcem zaspal, pa so ga zvezali, naložili na voz, imenovan »košč«, in odpeljali Italijanom v Višnjo Goro, kjer so ga ti 25. septembra 1942 ustrelili.

Višnja Gora stoji na griču ter ima odprt pogled na severno stran, kjer sta cerkev sv. Tilna in pokopališče, zato so Višnjanji opazili nenavadno večje zbiranje vojaštva na cesti pri pokopališču. Med temi opazovalci smo bili tudi otroci, med njimi jaz kot osemletnik. Videli smo, da so vojaki privedli nekega civilista, do katerega sta nato prišla župnik in mežnar, oblečena v bele halje. Po določenem času sta nato odšla, vojaki pa so civilista postavili pred pokopališki zid in slišala se je salva iz več pušk. Tako je bil ustreljen Vlado Potokar - Peč. Ker je bila to edina takšna ustrelitev med vojno v Višnji Gori, sem si jo ohranil v spominu vse do danes.

General Perni pa je poveljstvu XI. armadnega zbora predlagal, naj bi vsem sedmim vpletenim ljudem, ki so bili tedaj formalno še narodni zaščitniki, eden izmed njih celo njihov poveljnik, za njihovo dejanje izplačali po 500 lir, da bi se ljudje iz lakomnosti po denarju ravnali po njihovem zgledu.

Franc Godeša

Viri: Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941-1942, Ivan Ferlež (1971); V navzkrižnem ognju, Milena Vrenčur, Ivan Križnar (Grosuplje 1997); Belogardizem, Franček Saje (1952); Zaveza št. 84 - marec 2012; osebni spomin

PRIZNANJE Franc Ekar

Bloudkova nagrada za življenjsko delo

Vojnemu veteranu in članu PVD Sever Francu Ekarju iz Kranja je bila podeljena Bloudkova nagrada za življenjsko delo za leto 2023. Za nagrado ga je predlagalo Planinsko društvo (PD) Preddvor, v katerem je začel bogato planinsko pot in jo 40 let nadaljeval kot prepoznavni predsednik Planinskega društva Kranj. Poleg tega je bil podpredsednik in nato deset let predsednik Planinske zveze Slovenije.

Franc Ekar je tudi zapriseženi naravovarstvenik in član lovske organizacije. Dolga leta je kot starešina vodil Lovsko družino Jezersko. Njegovo prostovoljno delo traja že več kot šest desetletij in je zgled predanega dela v številnih nevladnih organizacijah s področja varstva narave in obeh veteranskih organizacij, ZVVS in PVD Sever. Že med pripravami na obrambo mlade Slovenije in v osamosvojitveni vojni leta 1991 je kot direktor Gorenjskega sejma veliko pomagal sodelavcem in organizatorjem MSNZ na Gorenjskem pri iskanju lokacij za tajna skladišča orožja in streliva, med vojno pa je tudi kot lovec pomagal tako takratni milici kakor tudi Teritorialni obrambi.

smučanju ter v lovstvu. Dosegel je velike uspehe v alpinizmu in bil član slovenskih odprav v Himalajo. Deloval je pri utrjevanju vloge in pomena planinske organizacije pri pospeševanju množičnega planinstva in usposabljanju zanj. Zavzeto je pomagal razvijati in organizirati pohodništva in spominske pohode v spomin na borce v narodnoosvobodilnem boju in na osamosvojitvene veterane iz leta 1991. Ima velike zasluge za zgraditev Kranjske kočice na Ledinah in poletnega smučarskega centra na Skutinem ledniku. Bil je pobudnik in organizator gradnje Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani, zavzel se je za ohranitev vremenske postaje na Kredarici in še bi lahko naštevali.

Leta 1967 je kot član delegacije slovenskih gorskih reševalcev in vodnikov sodeloval v »trasiranju« enotedenskega zimskega spominskega pohoda »Igmanski marš« iz Sarajeva do Foče. Bil je pobudnik vsakoletnih spominskih pohodov na Kališče v spomin na ustanovitev in delovanje Kokrškega odreda. Franc Ekar je tudi dejaven publicist in sodelavec našega časopisa Svobodna beseda. Ima nemalo zaslug

Franc Ekar iz Kranja je prejel Bloudkovo nagrado za življenjsko delo za leto 2023. (Foto: osebni arhiv)

Vlogo lovske organizacije je opisal tudi v zborniku *Slovenski lovci v vojni za Slovenijo*.

Franc Ekar je pustil globoke in trajne sledi v planinstvu, alpinizmu, gorskem reševanju in gorskem vodništvu, v alpskem in turnem

za ohranjanje partizanske dediščine, in če se le da, se redno udeležuje vseh spominskih prireditev iz časa nemške okupacije in partizanskega odpora na Gorenjskem.

Dr. Marjan Toš

DOGODKI 80. obletnica sestrelitve

Ameriški letalci v cerkvenjaški zgodovini

Ob 80. obletnici sestrelitve in strmoglavljenja ameriškega bombnika pri Kurnikovi domačiji na Vanetini v Slovenskih goricah so občina Cerkevjenjak, Združenje za vrednote NOB in Slovenskogoriški forum pripravili krajšo spominsko slovesnost. Blizu kraja strmoglavljenja je bilo junija 2005 na pobudo civilnega združenja Slovenskogoriški forum (SGF) in s soglasjem svojcev letalcev iz ZDA postavljeno spominsko obeležje.

Na jožefovo leta 1944 je bil sestreljen ameriški bombnik B-24 H, ki

je sodeloval v zavezniški eskadrilji na 12. misiji 454. skupine bombnikov iz letalskega oporišča v kraju San Giovanni z nalogo, da uniči vojaške objekte in letališča v sosednji Avstriji. Zaradi močne protiletalske obrambe je bilo letalo zadeto in močno poškodovano. Po prelomu levega krila pri drugem motorju je bombnik kot velika goreča gmota strmoglavil v vinograd pri Kurnikovi na Vanetini. V ameriškem bombniku je bilo deset članov posadke. Šest članov je umrlo v razbitinah letala, štirje pa so preživeli in so jih

Nemci ujeli ter odpeljali na Ptuj.

Posmrtno ostanke umrlih so domačini na zahtevo nemških okupacijskih sil prepeljali in začasno pokopali na cerkvenjaškem pokopališču. Novembra 1947 so njihove posmrtno ostanke najprej prepeljali v Beograd in od tam na vojaško pokopališče St. Louis v državi Misuri. Preživeli ameriški letalci so se po nemški internaciji in koncu vojne leta 1945 vrnili v ZDA. O tem dogodku je pred leti izšla zanimiva knjiga Ameriški letalci v cerkvenjaški zgodovini.

M. T., foto: Ivo Lorenčič Loredan

Cerkvenjaški župan Marjan Žmavc z delegacijo na Vanetini

■ **KRIK ZA SVOBODO** *Kultura in saniteta med NOB (3)*

Roške bolnišnice

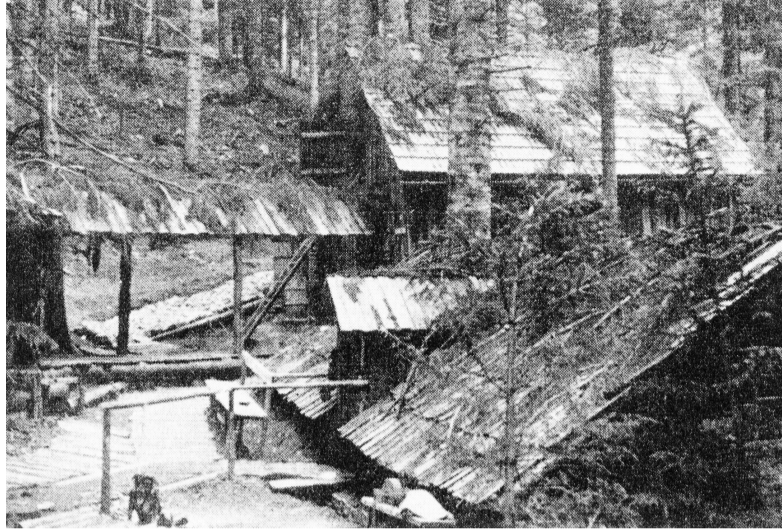
Črt Kanoni

Usoda Daleč hriba je bila kratka. 15. avgusta 1942 se je namreč začela velika roška ofenziva, v kateri so Italijani prečesali roške gozdove, požgali vasi, lovske kočje in gospodarska poslopja in tudi Daleč hrib spremenili v pogorišče. Vendar je bila bolnišnica še pravi čas evakuirana in niti en ranjenec ni bil izgubljen. Lunačkovi načrti za umik bolnišnice so številnim rešili življenje. Nepokretne, hudo ranjene borce je poskril v za to pripravljene podzemne bunkerje, čez katere so Italijani hodili v strelcih, lažje ranjene pa je razdelil v skupine, ki so pod vodstvom starejših izkušenih borcev budno sledile premikom okupatorjevih enot, ves čas menjavale svoj položaj in tako preživele štirnajst dni trajajočo ofenzivo. Komaj so se roški gozdovi umirili, že se je začela obnova bolnišnice, tokrat za na novo pridobljenimi izkušnjami zadnje ofenzive.

Po vnaprej določenem načrtu je bil kompleks roških gozdov razdeljen na vzhodni in zahodni sektor, v vsakem od njih pa so začeli graditi bolniške postojanke. Požrtvovalnost osebja, ki je gradilo postojanke in ki je bilo po večini iz vrst nekdanjih ranjencev in onesposobljenih borcev, je bila vredna občudovanja. Brez ugovorov in ob pomanjkanju najosnovnejšega orodja in življenjskih potrebščin so čas okrevanja na svojo pobudo zamenjali z najtežjim fizičnim delom. Čez dan so bili kopači, tesarji, mizarji in krovci, ponoči pa izmenoma prenašalci ranjencev iz oddaljenih sprejemališč in triaznih postojank, kjer so jih prevzemali od sanitetnih bojnih enot. Obroki tako za ranjence kot tudi za drugo osebje so bili skrajno pomanjkljivi. Topel obrok so dobi-

vali ponoči, ko je bilo mogoče pripraviti kurišče brez bojazni, da bi bil dim viden, hladnega pa podnevi. Nenehno preletavanje »štorkelj«, kot so imenovali italijanska izvidniška letala, je pogosto onemogočalo dnevno gradnjo in graditelje sililo k nočnemu delu. Oskrba z vodo je bila za silo rešena v trenutku, ko so na območju Roga odkrili tri izvire, ki na zemljevidih niso bili označeni. Vse druge so namreč Italijani skrbno stražili in postavljali zasede daleč naokrog.

Pogosti vpadi italijanskih kolon v roške gozdove so hromili gradnjo. Večkrat je bilo treba prijeti za puško kot pa za sekuro ali kladivo. Navzlic tem dejstvom je sredi poletja 1943 **Slovenska centralna vojno partizanska bolnišnica** (SCVPB) štela deset postojank z nad 50 stavbami, v katerih je bilo prostora za 300 ranjencev. Centralna uprava bolnišnice, ki ji je načeloval **dr. Pavel Lunaček**, je organizacijsko povezovala vse posamezne postojanke, razmeščala zdravnike in drugo zdravstveno osebje, organizirala lasten ekonomat z delavnicami, centralno pralnico in šivalnico, seveda pa je imela tudi svojo lekarno Bober, na številnih mestih pa so potekali še tečaji za šolanje zdravstvenega osebja. V letu 1943 je bila po posameznih postojankah že uvedena suha sterilizacija, postavljeni so bili ločeni operacijski prostori za septične in aseptične kirurške posege in po načrtih **dr. Janeza Milčinskega - Petra** so začeli izdelovati tipizirano opremo za operacijske sobe. Iznajdljivo vodstvo centralne lekarnice je vzpostavilo kanale v okupirana mesta, pa tudi preko meja naše domovine, po katerih je dotekal sanitetni material, predvsem zdravila in različni povi. Blizu re-

Lesen kamen v Kočevskem rogu

konvalescentnega oddelka Planina je bila ustanovljena prva delavnica za zasilne proteze, lesene opornice in druge ortopedske pripomočke, ki so jih izdelovali rekonvalescenti pod budnim očesom **Franca Pezdevška**. Organizirana je bila višja sanitetna šola, v kateri so se mladi zdravniki in starejši medicinci izpopolnjevali za bodoče brigadne in divizijske sanitetne referente, prav tako pa tudi za potrebe civilnega zdravstva na osvobojenem ozemlju. Konec leta 1943 je začel izhajati še *Partizanski zdravstveni vestnik*, ki ga je urejal zdravnik in pisatelj **dr. Bogomir Magajna**.

Kljub neštetim sovražnikovim akcijam, kljub nepričakovanim vpadam specialnih okupatorjevih kolon in dvema velikima ofenzivama, ki sta v vojnem času zajeli območje Roga, je bila končna bilanca Centralne bolnišnice presenetljivo ugodna. Edine izgube je v veliki nemški ofenzivi oktobra 1943 imela postojanka Pugled, v kateri je bilo okrog 50 ranjencev, od katerih so jih 29 rešili, medtem ko je 21 hudo

ranjenih borcev okupator postrelil na njihovih ležiščih, postojanko pa požgal. Vsi brez izjeme so bili ustreljeni v glavo, le zadnjega je krogla zgrešila v dimu, ki se je medtem razširil, ker so Nemci hiteli s požigom, da je bila baraka že vsa v ognjenih zubljih, še preden so dokončali svoje krvavo delo. Ker je imela vsaka postojanka dva izhoda, se je temu ranjencu posrečilo splaziti na prosto in se zavleči v grmičje, kjer je obležal, ne da bi ga opazili. Tretji dan so ga še živega našli partizani, vendar je kmalu zatem umrl zaradi poškodb. Edina živa priča tega masakra je ostala ranjena borka Smiljka s prestreljenimi nogami, ki je Nemci niso usmrtili, temveč so jo zvezli do bližnjega studenca in jo tam stražili tri dni, jo opazovali, kako se zviža v mukah, ne da bi mogla doseči vodo, in pričakovali, da bo njeno glasno stokanje privabilo partizane v past. To se je tudi zgodilo, vendar končalo tako, kot niso pričakovali. Mike (**dr. Andrej O. Župančič**) in **Franca Regina** sta se pod noč prvega dne priplazila v

bližino in od blizu spoznala stanje. Čakala sta noči in se znova oddaljila, tretjo noč pa ujela trenutek, ko je straža zaspala, nato pa sta ranjeno soborko odvezla in čez noč prenesla v postojanko **Lesen kamen**. Kar neverjetno se zdi, da je v vsem času obstoja centralne bolnišnice ta izgubila le 21 ranjencev! Če primerjamo to število z vsemi ranjenimi, se zdi več kakor dokazana trditev, da so partizanski pogum, neuklonljiva odpornost in brezmejnja požrtvovalnost ustvarili zaledje tam, kjer ga ni bilo, ustvarila varnost in možnosti za zdravljenje v času, ko je to bilo videti vse prej kot izvedljivo, in da je s svojim poslanstvom prav izvirno odgovorila na veliko uganko iz prvih dni boja, kam z ranjenci.

Razraščanje okupatorjevega terorja z vse močnejšimi in uspešnejšimi partizanskimi akcijami in porastom neposrednih spopadov posameznih partizanskih enot je povzročilo grozovit porast ranjencev. Za borce z Notranjskega in Gorenjskega, z območja Polhograjskih Dolomitov ter Krima in Mokrcja, je bilo treba poiskati varno zavetje, in ker na tem predelu ni bilo pravega zaledja, ga je morala partizanska vojska ustvariti. Izraz zaledje je tako v naših razmerah dobil novo in protislovno vsebino tisti trenutek, ko je bila (že) spomladi 1942 sredi okupiranega in nenehno nadzorovanega terena v Iškem vintgarju postavljena **prva prava partizanska bolnišnica na slovenskih tleh**. Na skrbno izbranem mestu s pristopom po vodi jo je zgradil izkušen partizanski bolničar **France Berce**, ki je bil ves čas njenega delovanja tudi njen upravnik in hkrati edini zdravstveni delavec.

(nadaljevanje v naslednji številki)

■ **DOGODKI** *Gramozna jama na Svetju v Medvodah*

80. obletnica ustrelitve talcev

»MI SMO TU«

A sedaj je treba borbe v nas, borbe, svete borbe, ne miru, ne počitka, niti slepih sanj, ne raziskovanj, izpraševanj, treba, da spoznamo svoj obraz, in da izpovemo: Mi smo tu!

(Srečko Kosovel: Revolucija)

Ko se spominjamo okupatorjevih zločinov in predvsem množičnega streljanja talcev zaradi upornosti majhnega slovenskega naroda vsemogočni nacistični Nemčiji, ne smemo pozabiti, da je sam Hitler ob svojem obisku v Mariboru izdal ukaz: »Naredite mi to deželo zopet nemško!« Ker ta njegov ukaz tudi po kapitulaciji Italije ni dosegel pričakovanega uspeha, so se represalije nad prebivalstvom še povečale.

Za streljanje talcev v Gramozni jami v Medvodah je bil povod sabotaža medvoških vosovcev, ki so oktobra 1943 minirali progo, da je celoten vlak z vojaško opremo in strelivom zletel v zrak. S tem je bila za dalj časa prekinjena pomembna železniška povezava s tretjim rajhom. Nemci so poskušali s pomočjo domačih izdajalcev in domobrancelj uloviti saboterje, vendar jim to ni

uspelo, ker so bili vedno pravočasno obveščeni o njihovih akcijah.

Domačin Barle Matevž se te eksplozije še dobro spominja, ker je razbilo vse šipe na oknih, deli vlaka in proge pa so leteli na vse strani. Kolesa lokomotive so poletela daleč čez Savo na Pirniško polje.

Ko so nekaj dni pred novim letom ubili še nekaj nemških policistov, je sledilo maščevanje. Iz zaporov v Begunjah so pripeljali 25 zapornikov, večinoma domačinov ali ujetih partizanov, da bi jih prav na zadnji dan leta 1943 ustrelili v Gramozni jami. Ker je bila takrat huda zima z veliko snega, si je morala prva skupina talcev sama izkopati grob. Uspelo jim je le odstraniti sneg, jame pa niso mogli izkopati, ker je bil gramoz pod snegom zmrznjen. Zato so jih postavili zvezane skupaj po pet v vrsto in jih postrelili. Ljudje so slutili, da se je zgodilo nekaj strašnega, ker je tišino pred prihodom novega leta prekinilo streljanje iz bližnje Gramozne jame.

Dolgoletni predsednik ZZB za vrednote NOB Medvode tovariš Bertonec se kot otrok tega dogodka še dobro spominja, ker je k njegovemu očetu prišel takratni medvoški župan, da bi pomagal pri pokopu ustreljenih talcev. Zakopali

Spominska slovesnost v Gramozni jami na Svetju

so jih kar na kraju, kjer so bili ustreljeni. Čeprav je bilo strogo prepovedano in zelo nevarno, so ljudje na njihov grob skrivoma prinašali sveče in tudi cvetje. Po vojni je bil ta prostor urejen kot grob in postavljen spomenik z imeni vseh talcev.

Kot slavnostni govornik je medvoški župan Nejc Smole poudaril pomen Gramozne jame za poznej-

še generacije. Prav zaradi tega je bila na njegov predlog Gramozna jama preimenovana v Park spomina in opomina, ker nam imena 25 ustreljenih talcev še vedno govorijo: »**Mi smo tu** – in naša smrt ni bila zaman«.

Na dobro obiskani spominski slovesnosti, ki je bila v soboto 30. decembra, so sodelovali Godba

Medvode, Lovski pevski zbor iz Medvod, številni praporščaki in častna straža Spominske čete Triglav. Prireditev smo pripravili pri ZZB za vrednote NOB Medvode v izvedbi KUD Pirniče. Kot pričevalca dogodkov izpred 80 let sta svoja spomine strnila Matevž Barle in Vladimir Bertonec.

Emil Doles, foto. Iztok Pipan

GEOPEDIJA Partizanski spomeniki (26)

Štirinajsta na Paškem Kozjaku

Po vstopu v Prvo slovensko narodnoosvobodilno brigado oziroma proletarski udarni bataljon Tonea Tomšiča junija leta 1942 se je poročnik Jože Boldan - Silni pogumno boril proti okupatorju in izdajalskim odpadnikom. Že pred tem se je okrog Ambrusa pretepal z belgardisti, ki sta jih spodbujala ljubljanska škofija in rimski duče. Vztrajni »belčki« so že drugič prisegli zvestobo, tokrat velikemu vodji tretjega rajha v Berlinu. Sledile so Grčarice, kjer je tekla »modra« plavogardistična kri pripadnikov begunske kraljeve krone, sijoče nekje na zahodu. Povsod po Ljubljanski pokrajini se je Tomšičeva brigada tolkla z domobranci, in to vse do odhoda na Štajersko v okviru 14. divizije 6. januarja 1944.

Na Kozjanskem je divizija najprej naletela na Nemce, poleg njih pa še na oborožene Kočevarje in vermane, ki so tudi na Štajerskem zvesto služili rabljem, ki so se spravili nad slovensko ljudstvo. Vermani so bili pripadniki Wehrmannschafta, oboroženih enot, ki so na Spodnjem Štajerskem delovali v okviru Štajerske domovinske zveze (Steiris-

cher Heimatbund). V Zagorskih Selih je poročnik Silni prevzel nujno pismo za divizijskega komandanta Jožeta Klanjška - Vasjo. Spravil ga je na varno v naprsni žep in s konjem zdirjal do štaba. Rujno zagorsko vino je bilo krivo, da je pismo pozabil oddati. Vrnil se je v štab in prostodušno priznal svojo napako. Prepozno. V štabu 3. grupe odredov je veljalo pravilo, da je treba pijanega partizana takoj aretirati in ustreliti.

Poveljniki Efenka, Ris, Miha in Janošik so se ukazu uprli kot en mož, pokorili so se le ukazu za razrešitev vseh Boldanovih funkcij. Po neuspelem preboju na Pohorje februarja 1944 se je del 14. divizije z ranjenci vrnil na Basališče na Paškem Kozjaku. Silni je stopil na štor, da bi bolje videl po okolici. Nena doma so začele tleskati dumdumke Maunzovih planinskih lovcev (Gebirgsjäger-Bataillon Maunz). Kramaričeva skupina s Silnim na čelu jih je zapodila po grebenu navzdol proti Sv. Joštu.

Poročnik Jože Boldan - Silni, ki je bil od prehoda čez Sotlo do Basališča navaden borec, je postal junak

dneva. Komandant divizije Jože Klanjšek - Vasja je stopil k političnemu komisarju Tomšičeve brigade Vladu Mišici - Mihu in mu rekel: »Vzemi Silnega v brigadni štab, da ne bo visel v bataljonu!« S tem je Silnemu tudi uradno priznal prejšnji ugled. Poleg več odlikovanj je Jože Boldan - Silni po vojni prejel tudi red narodnega heroja. Njegov kip stoji ob sedmih drugih v parku narodnih herojev v Kočevju.

Včasih se vprašam, ali se zgodovina res ponavlja. Da. Ponavljajo jo tisti, ki prehitro pozabijo katero od njenih prejšnjih lekcij. Rezultati takih pozabljanj so izbruhi nacizma v Ukrajini in genocidne politike Izraela v Palestini, ki bi ji ploskal sam veliki vodja Hitler, predvsem pa podpora, ki jo tem nevarnim vojaškim igram lahkomišelnostno izkazuje EU in NATO.

Literatura

• Franci Strle: Tomšičeva brigada, 1-4 (1980-1995).

• Jože Boldan. Wikipedija.

Stane Gradišnik

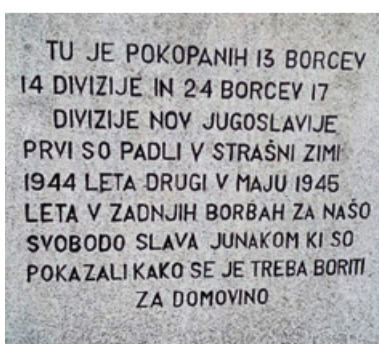
Jože Boldan - Silni (Wikimedia Commons)

Nagrobnik Jožeta Boldana v Kočevju (Foto: D. Divjak)

Kip Jožeta Boldana v aleji herojev v Kočevju, delo kiparja Staneta Jarma (Foto: ZB NOB Kočevje)

Spomenik borcem 14. in 17. divizije NOV Jugoslavije na Kozjaku pri Mislinji (Foto: J. Vrabčič)

Spomenik preboju štirih bataljonov 14. divizije v Spodnjem Doliču (Foto: J. Vrabčič)

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Ohranjanje gospodarske rasti

Lani je bil slovenski bruto domači produkt (BDP – vrednost novoustanovitvenih dobrin) realno za 1,6 odstotka večji kakor leta 2022.

K lanski gospodarski rasti sta največ pripomogla rast naložb v obratna sredstva in izboljšanje saldo v menjavi s tujino. Izvoz je sicer upadel, a se je uvoz še bolj zmanjšal. Slovenija za pokrivanje svoje osebne porabe, naložbe in državno porabo potrebuje manj uvoza kakor v primerljivih obdobjih prejšnjih let. Med gospodarskimi panogami so k povečanju dodane vrednosti lani največ prispevali gradbeništvo ter informacijske in komunikacijske dejavnosti. Po drugi strani se je v trgovini s servisom vozil, prometom, skladiščenjem in gostinstvom ter v finančnem sektorju dodana vrednost lani realno znižala.

Leta 2023 je gospodarsko rast omogočila država s spodbujanjem naložb v različne gradbene objekte, verjetno pa tudi s spodbujanjem povpraševanja po informacijskih in komunikacijskih storitvah. Slednje je naša fiskalna politika (vodenje različnih postopkov v zvezi z javnofinančnimi prejemki in izdatki) izvedla direktno ali preko ukrepov za izboljšanje konkurenčnosti slovenskih ponudnikov teh storitev. Subvencije so verjetno pomagale tudi predelovalnim dejavnostim, pri katerih dodana vrednost lani v celem letu realno ni upadla pod svojo raven v letu 2022, in to kljub izjemnim podražitvam električne energije in s tem poslabšani konkurenčnosti na svetovnem trgu.

Ob počasni gospodarski rasti anketa Statističnega urada Republike Slovenije kaže, da so pričakovanja v podjetjih letos slabša kakor lani in precej, za 11 odstotnih točk, slabša kakor v letu 2019 (pred pandemijo covid 19). Rezultati anke- te še ne kažejo, da bi se lahko začela depresija, podobna tisti iz leta 2009. Na gospodarski pesimizem v Sloveniji na začetku leta 2024 vplivajo zlasti:

- stagnacija svetovne trgovinske menjave. Decembra 2023 je bil njen obseg približno enak kakor decembra 2022 (CPB World Trade Monitor). Obdelani podatki (očiščeni sezonskih in cikličnih gibanj ter naključnih motenj) kažejo, da se je mednarodna menjava zaradi vojne v Ukrajini nihaje zmanjševala do lanskega aprila, ko se je upadanje sicer končalo, a še ni prešlo v rast. Stagnacija svetovne trgovinske menjave je za slovensko izvozno naravnano gospodarstvo velika težava;

- upad konkurenčnosti zaradi nadpovprečne podražitve električne energije za gospodarski odjem v Sloveniji. Pri odjemalcih, ki letno porabijo nad 2000 MWh in pod

20.000 MWh električne energije, je bila na primer v prvi polovici leta 2019 ta v Sloveniji za 24 odstotkov cenejša kakor na ravni celotne EU (Eurostat). Do prvega polletja 2023 se je električna energija na ravni celotne EU podražila za 82 odstotkov (na 235 €/MWh), v Sloveniji pa za 154 odstotkov (na 248 €/MWh). Cena elektrike je bila v Sloveniji prvo polovico leta 2023 že za skoraj 6 odstotkov dražja kakor na ravni celotne EU.

Naj dodamo, da je podražitev električne energije v Sloveniji ponudnikom te dobrine leta 2022 omogočila pokrivanje izgub, nastalih zaradi nepredvidnega poslovanja na termiskem trgu (prodali so energijo, za katero niso imeli zagotovljene dobave po ceni, ki bi pokrila stroške), lani pa že precejšnje dobičke;

- zvišanje obrestnih mer na posojila bank gospodarstvu. V povprečju leta 2019 je slovensko gospodarstvo (nefinančne družbe) za posojila nad enim milijonom evrov plačevalo 1,61-odstotno obrestno

mero letno. Do decembra 2023 so se te obrestne mere dvignile na 5,54 odstotka letno (Banka Slovenije). Povečale so se za več kot dvakrat. Obrestne mere bank gospodar-

stvu v Sloveniji nihaje naraščajo od oktobra 2022. Višje obrestne mere negativno vplivajo na gospodarsko dejavnost zaradi zmanjšanja povpraševanja in dražjega dostopa podjetij do kapitala.

Kot rečeno je recesijo v Sloveniji preprečila fiskalna politika. Merjeno po denarnem toku (brez prevzetih obveznosti) so bili lani javnofinančni prihodki za 1,6 milijarde evrov večji, ob odvzemu vpliva inflacije pa realno približno enaki kakor leta 2022. Skupni javnofinančni izdatki so se dvignili precej bolj od prejemkov. Ob povečanju za 2,4 milijarde evrov so bili leta 2023 realno za slabe 3 odstotke nad svojo predlansko ravnjo. Javnofinančni primanjkljaj se je dvignil z 1,2 milijarde evrov v letu 2022 na 1,9 milijarde evrov v letu 2023 in spodbudil dodatno povpraševanje. Še pomembnejše je, da so se lani državne naložbe (tako imenovani kapitalski izdatki) povečale za skoraj 400 milijonov evrov oziroma realno za 7 odstotkov, državne subvencije gospodarstvu pa za dobrih 300 milijonov evrov oziroma realno za 36 odstotkov. Gre za izjemno povečanje državnih vlaganj, kar je spodbudilo gospodarsko dejavnost.

Še nekaj podatkov o nominalnem BDP, torej o BDP brez odvzetega vpliva inflacije. Lani je slovenski BDP presegel vrednost 63 milijard evrov. Glede na leto 2022 se je povečal za dobrih 6 milijard evrov oziroma za skoraj 11 odstotkov. Na prebivalca smo imeli leta 2023 v Sloveniji BDP 29.735 evrov oziroma 32.172 dolarjev.

Na prebivalca smo imeli leta 2023 v Sloveniji BDP 29.735 evrov oziroma 32.172 dolarjev.

NAŠ POGOVOR

Dr. Miran Hladnik

Literarni zgodovinar, profesor za slovensko književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, raziskovalec slovenskih pripovednih žanrov, feljtonistike in spletnih oblik pismenosti.

»Partizanski spomeniki pričevalci tragičnih izkušenj iz preteklosti«

Po vzpostavitvi samostojne države Republike Slovenije se je začela silovita gonja proti vsemu, kar je povezano z narodnoosvobodilnim in partizanskim bojem. Takrat so spreminjali imena šol, ulic, društev, poskušali so odstraniti tudi mnoge druge znake, ki so spominjali na uporniško delovanje v času druge svetovne vojne. Odstranili so mnoge spominske plošče, večina spomenikov pa je ostala na svojem mestu. Občasno so bili sicer nekateri grobo oskrunjeni, saj so kot zgodovinski pomniki izzivali različne nosilce »demokracije«, ki so se trudili, da bi odpravili ostanke »svinčenega časa«. Pozitivno vrednotenje narodnoosvobodilnega boja, Osvobodilne fronte in partizanskega boja pa je pri večini prebivalcev Slovenije spodbujalo nasprotovanje takšnim »demokratičnim« poskusom in prizadevanju za ohranitev dokazov, da je na slovenskem ozemlju potekal odločen boj zoper raznarodovalno, vsestransko nasilno delovanje okupatorjev.

Dr. Maca Jogan, Janez Alič

Kaj vas je spodbudilo k odkrivanju spominskih obeležij, partizanskih spomenikov in kdaj ste se začeli ukvarjati s tem?

Največja spodbuda za evidentiranje partizanskih spomenikov je bil interaktivni spletni zemljevid Geopedija, kamor je lahko kdor koli vnašal poljubne podatke. Komaj kakšno leto prej se moral na Geodetskem zavodu posamezne liste slovenskega zemljevida kupiti, zdaj pa nenedoma vse na voljo zastoj! Sam sem tja vpisoval sledi kolesarskih izletov po Sloveniji, označeval rojstne kraje slovenskih zgodovinskih roma-

– ZVKD), so namreč nalogo slabo opravljale: vpisovanja partizanskih spomenikov v Register kulturne dediščine (RKD) so se otepale in se ga še danes otepajo – tam bi rade videle samo kozolce in kapelice –, status so podelile samo 2700 partizanskim spomenikom, to je približno tretjini vseh partizanskih spomenikov. Niti napak, ki smo jim jih sporočili, v državni zbirki niso popravili. Geopedijo je postavilo in vzdrževalo podjetje Sinergise, ki ga je lani kupilo tuje podjetje. Držimo pesti, da nam bo še naprej zastoj omogočalo uporabo Geopedije, čeprav to ne spada med njegove poslovne naloge.

Kakšne so bile vaše prve osebne izkušnje z zbiranjem podatkov o spominskih obeležjih?

Začetne izkušnje z iskanjem spominskih obeležij sem popisal v članku Lov za partizanskimi spomeniki v *Planinskem vestniku* leta 2018, ko je bilo v zbirki šele 1800 obeležij, vseh skupaj pa, tako sem domneval, ne bo več kot 3500. Kako napačno predvidevanje! Z ženo sva bila presenečena nad omalovaževanjem spomenikov tako med ljudmi (»Koga pa te reči sploh še zanimajo?«) kot med uradniki (»Saj je že vse popisano!«). Ponekod so po drugi svetovni vojni spomenike res zgledno popisali. Nekaterim je uspelo izčrpane sezname spomenikov objaviti, drugod je dokumentacija končala na smetišču. Po desetletjih sezname niso več odražali stanja na terenu: spomeniki so medtem propadli, bili zamenjani ali prestavljeni ali pa jih je preprosto zmanjkalo. Najbolj žalostna je bila usoda duca-ta spominskih plošč z območja Železarne Jesenice, ki so jih ob rušenju objektov sicer odnesli »na varno« v muzej, tam pa se je za njimi izgubila sled. Zrasli pa so tudi novi spomeniki, ki so klicali po evidentiranju. Manjkal je torej popis partizanskih obeležij za vso Slovenijo, ki bi ažuriral stanje, popisano v kar-

toteki partizanskih spominskih točk iz 60. let 20. stoletja, ki jo hrani Muzej novejšje in sodobne zgodovine, oziroma Vodnika po partizanskih poteh iz leta 1978, zato pred našim projektom nihče ni znal dobro odgovoriti na vprašanje, koliko teh spomenikov sploh je.

Z rastjo podatkovne zbirke spomenikov se je odnos do partizanskih spomenikov in našega dela izboljšal. Pojavljati so se začeli v turističnih prospektih in na informacijskih tablah, kjer so se jim doslej izogibali, za zbirko so se začeli zanimati tudi zunaj slovenskih meja. Povezali smo se s sorodnimi projekti in se vpisali na seznam domačih in evropskih projektov občanske oziroma skupnostne znanosti. Na terenu čedalje bolj poredko naletimo na zanemarjena obeležja.

Kako je naraščalo število zabeleženih (evidentiranih) spomenikov; ste ob tem odkrivali tudi težave z lastništvom prostora, kjer so spominska znamenja?

Miran Hladnik

Projekt je prerasel družinske in go-rnjske okvire, ko sem za sodelovanje nagovoril kolege zgodovinarje na Filozofski fakulteti, ki so v delo vpregli študente. Med »spomeničarje«, kakor se šaljivo imenujemo, so se vpisali prijatelji iz sosednjih območnih združenj borcev, na delavnicah, ki sem jih pripravil na sedežu ZZB v Ljubljani, sem za Geopedijo navdušil še zanesenjake z drugih koncev Slovenije, informatorje in sodelavce sem nabiral tudi z vabili v lokalnih in občinskih gasilih.

Pri spomenikih, ki imajo status javnega obeležja, s fotografiranjem ni težav. V posameznih primerih je prišlo do zapletov pri fotografiranju plošč na pročelju zasebnih hiš. Saj kadar lepo vprašaš za dovoljenje, ni težav, ampak včasih to ni mogoče. Za razliko od ljudi, ki jih brez njihove privolitve ni dovoljeno slikati, hiše, tudi zasebne, niso zaščitene, razen če ne gre za arhitekturne dosežke, ki jih smemo zakonito fotografirati in slike objaviti šele 70 let po smrti arhitekta. Noro, kajne? Težave smo imeli s slikanjem kipov in plošč znotraj vojašnic in šol; prijazni ravnatelji so obeležja slikali sami in nam slike poslali po e-pošti. Zelo redko se je zgodilo, da lastnik ni dovolil fotografiranja plošč, ki jo je snel s svojega zidu in spravil v klet. Šlo je za zadržte nasprotnike partizanstva, ki jih je bilo očitno sram, da so njihovi predniki padli na partizanski strani.

Lastništvo parcele oziroma nepremičnine z obeležjem postane pomembno ob vprašanju, kdo bo

»Spomeničarji«: Tone Gržina, Stane Gradišnik, Daniel Divjak, Miloš Kermavnar (od leve proti desni)

opravili vsa »infrastrukturna« dela, da bi dosegli tak uspeh; kako in koliko sodelavcev se je doslej vključilo v to plemenito dejavnost?

Pri urejanju zbirke se je doslej angažiralo več kot sto ljudi, večinoma vsak za svoje območje, »trdo jedro« »spomeničarjev«, ki ga sestavlja kak ducat ljudi, pa ni omejeno z občinskimi mejami in pokriva vso Slovenijo in slovenska obeležja v zamejstvu in tujini. Za 40 najprijadnejših sodelavcev, ki so popisali po več deset spomenikov vsak, smo pripravili priznanja ZZB NOB Slovenije, ki jim bodo podeljena spomladi.

Bi morda lahko zaupali, kako sprejemate različna kratka sporočila, večkrat zapisana v verzih, ki jih najdete na spomenikih? Vam segajo v globine zavesti in se poskušate živeti v tragično dogajanje v vojni?

Prva leta, ko smo hlastno želeli popisati čim več spomenikov, si niti nismo vzeli časa za prepis imen padlih in drugih napisov na njih, zdaj pomanjkljive vpise dopolnjujemo. V registru žrtev druge svetovne vojne poiščemo in prepisemo podatke o padlih, v literaturi pobrska-mo za opisi tragičnih dogodkov in jih citiramo ali povzamemo, tako da v posameznem primeru opis spomenika zelo naraste in bi ga bilo v iztisu skoraj za samostojno brošuro. Med literaturo o posameznem spomeniku vključimo tudi članke iz *Svobodne besede*, iz dnevnega tiska in s spleta tako, da so dostopni na klik. V ta namen postopno digitaliziramo zgodovinske publikacije o partizanstvu, njihov seznam na naših servisnih straneh se daljša. Za mnogo verzov na spomenikih ne vemo, od kod so. Na Filozofski fakulteti se pripravlja projekt digitalizacije poezije narodnoosvobodilnega boja, ki obsega

“
Miran Hladnik na splet postavlja slovensko leposlovje in podatkovne zbirke, ureja razpravljalni forum Slovit in sodeluje na Wikimedijinih spletiščih.

no piscev, dogajališča romanov in obeležja ob kolesarskih poteh. Da ne bi bilo vse pomešano, sem za partizanska obeležja oblikoval samostojen sloj na zemljevidu, bilo je to leta 2013. Početje je bilo sprva družinske narave: jaz sem fotografiral, na zemljevid pa je spomenike vpisovala žena. Popisati sva nameravala partizanska obeležja v svoji okolici, se s tem izkazati kot aktivna člana Zveze borcev, kamor sva se tedaj vpisala, in okrepiti mesto partizanstva v naši kulturnozgodovinski zavesti. Ustanove, ki jim je država zaupala to skrb (Zavodi za varstvo kulturne dediščine

12.000 pesmi in bo pomagal pri njihovi identifikaciji.

Ali sporočila iz spomenikov tudi »prevajate« v grozote, ki smo jim priča v sedanosti?

Lepo bi bilo, ko bi tragične izkušnje iz preteklosti, o katerih govorijo spomeniki, pomagale usmerjati naše današnje ravnanje. Žal se zdi, kot da nas zgodovina ni naučila ničesar in da bodo brezčutni oblastniki ob nevednosti, strahu, molku in oportunistični ljudi človeštvo znova pognali v svetovno vojno. Ta občutek nas seveda ne odvezuje od

nuje, da še naprej svarimo pred vojnimi hujskači v politiki in v medijih in jih skušamo odvrniti od usodnih odločitev in usodnega kimanja. Mirovniške spise in pozive domačih in tujih javnih intelektualcev objavljam na spletu pod naslovom Kako rešiti civilizacijo, Google vam jih bo pomagal najti. Desettisoči mrtvih na spomenikih nas opominjajo, kakšna bo naša usoda, če se ne spametujemo.

Kje je bilo največ »novoodkritih« pomnikov iz narodnoosvobodilnega boja? Koliko imate popisanih obeležij v tujini?

Obiskana in popisana obeležja so na zemljevidu označena z rdečimi zvezdicami, odstranjena, vandalizirana ali prestavljena z zelenimi, neobiskana pa z modrimi. V primerjavi s partizansko spomeniško krajino drugod po Jugoslaviji je uničenih spomenikov pri nas malo. Največ dela nas čaka s pokopališči, ki jih moramo potrpežljivo prehoditi in poslikati nagrobnike, na katerih piše »padel v NOB«, »umrl v Mauthausnu« ipd. Modre zvezdice kličejo k obisku zamejstva, Bele krajine in vzhodne Slovenije, kjer »spomeničarskih« aktivistov pramnjkuje. Dopolnitve si ometamo še na Hrvaškem in tam po Evropi, kjer so umirali izseljeni ali internirani Slovenci.

Kako organizirate delo, kateri so vaši najzvestejši sodelavci?

Popisovalci se tako rekoč dnevno pogovarjamo in dogovarjamo, največ smo v stiku Daniel Divjak, Miloš Kermavnar, Stane Gradišnik, Bor Borovski, Lado Nikšič, Mojca in Jani Luštrek, Zdenka Primožič, Roman Zupanec in še kdo. Na Wikiverzi vzdržujemo servisne strani, kamor zapisujemo dileme in rešitve, oblikujemo sezname skupin spomenikov (npr. tigrovske, ženske, 14. diviziji), pripravljamo

članke za rubriko v Svobodni besedi itd. Občasno se srečamo na delavnici ali na pikniku, posebej nas veseli, ko se nam pridruži kak nov zavzet in računalniško ter geografsko pismeni sodelavec. Na okrožnice, ki jih razpošiljam na vsakih sto novih spomenikov v zbirki, se s pohvalami odzivajo javne osebnosti, ki jih cenimo. To nas dodatno spodbuja.

Ali je na vas katero obeležje naredilo poseben vtis, vam je ostalo posebej v spominu?

Vsak spomenik se človeka po svoje dotakne. Družgoški z monumentalnostjo, grobišči v Dragi in Begunjah s številom nagrobnih kamnov, pri padlih na Jelovici in na Osankarici so pretresljive fotografije partizanskih trupel. Plošče mobiliziranim v nemško vojsko, ki jih vpisujemo v sosednji sloj, dajo misliti o težkih odločitvah, skozi katere so morali nekoč navadni ljudje, besedila na farnih ploščah pričajo o hipokriziji in tlečem sovraštvu premaganih domobrancev, počeckani partizanski spomeniki pa nas navdajajo z žalostnim spoznanjem, da naslednja vojna ne bo nič bolj »civilizirana«, kot je bila tista pred 80 leti.

V nekaterih okoljih zelo lepo skrbijo za spomenike. Menite, da bi medgeneracijsko sodelovanje bilo vsestransko priporočljivo za v prihodnje, da bi npr. učenci osnovnih šol lahko postali pokrovitelji spominskih znamenj, s čimer bi se ob osebni vpetosti in odgovornosti vzorec moralno pokončnega človeka prenašal iz roda v rod?

V kraju, kjer živim, je osnovna šola ohranila ime narodnega heroja Staneta Žagarja, ki je tu poučeval 20 let, čeprav občasno prihaja do pobud »pričevalcev« za preimenovalje, češ da je bil komunist, da je pripadal zločinski partizanski vojski, ki je iz gozda izzivala civiliziranega okupatorja, da se je ta potem, ko so »gošarji« pobegnili, moral znesti nad vaščani. In ja, niti jajc in zadnjih litrov mleka ni poravnal sosedu pred odhodom v partizane. Učenci domače šole so redno nastopali na vsakoletni komemoraciji, dokler ni lani do partizanstva sovražna učiteljica provokativno pripravila za recitacijo na grobovih partizanov pesmi Franceta Balantiča, ki je kot domobranec sodeloval v poboju partizanov. No, letos bo pod novim vodstvom šola spet zraven pri proslavi.

Ali so vas spomeniki zanimali že v mladosti?

Priznam, da me v mladih letih spomeniki niso dosti zanimali. Angažiral sem sem tam, kjer je brbotalo življenje, spomeniki pa so govorili o smrti. V vsakdanjem mladine se vendarle dajo spomeniki vključiti kot točke na pohodni poti ali tekaški progi in kot cilj orientacijske igre iskanja zakladov (geolov rečejo temu po slovensko). Starejša mladina bi fotografije spomenikov lahko nalagala v Wikimedijino Zbirko, kjer so na voljo vsemu svetu, z njimi in z opisom dogodkov in oseb, ki jih zaznamujejo, bi dopolnjevala krajevna in biografska gesla na Wikipediji, jih prevajala v druge jezike, da, tudi vzdrževali bi jih lahko v okviru turističnega društva, krajevne skupnosti ali lokalne zveze borcev. Saj to ponedek že počnejo, npr. moja nekdanja študentka Manuela Polanc pri društvu TIGR. Kar za zgled naj bo!

DOGODKI 80 let od poboja v Plazeh

Izdajalec pripeljal Nemce po skrivnih poteh

V Plazeh na planini Tam na lepem Brdu je 14. marca 1944 ob napadu Nemcev padlo 22 žrtev: 20 fantov, bolničarka in pastir. Zgodilo se je zgodaj zjutraj s pomočjo izdajalca, ki je Nemce tja pripeljal po skrivnih stezah. Nekaj dni prej je 2. bataljon Briško-beneškega odreda odšel v napad na letališče Belveder pri Vidmu, kjer so borci 13. marca dosegli enega največjih uspehov. Uničili so devet letal, dva tovornjaka in en avto, zažgali dve baraki z vojaškim blagom in strelivom ter onespo-

z Kazahstana Ramazan Jergalijev - Aleksej, ki je ščitil umik, pa tudi partizanka, bolničarka iz Furlanije. Mlajši nadobudni mladeniči, ki so prišli v tabor nekaj dni pred dogajanjem, se željni bojev niso hoteli umakniti. Stisnili so se v eno od staj in mislili, da jih bodo Nemci pustili pri miru. A Nemci so vseh 16 mladih fantov s Kobariškega postrelili. Sovražnik ni prizanesel niti pastirju na planini.

Ob 80. obletnici tega dogodka je bila 14. marca spominska slo-

Spomenik z grobnico v vasi Kred v Breginjskem kotu

Tolmin, je orisal dogodke tistega marčevskega dne in spregovoril o velikem uspehu Briško-beneškega odreda ob napadu na letališče Belveder in o tragediji mladih fantov, ki so ravno prišli v odporniško gibanje, da bi se pridružili partizanskim enotam. Poudaril je pomen spominjanja na ta dva dogodka iz narodnoosvobodilnega boja v najzahodnejšem delu naše domovine, v Breginjskem kotu.

Spominske slovesnosti se je udeležilo približno 50 ljudi, med njimi tudi župan občine Kobarid Marko Matajurc. V kulturnem programu so sodelovali učenci Podružnične šole Simona Gregorčiča iz Breginja in recitator. Na prireditvi so bili prisotni tudi praporščaki in domačini iz Breginja in okolice, ki se še spominjajo tistega usodnega napada Nemcev na partizanski tabor v Plazeh. Že dan prej pa je delegacija k spomeniku v Plazeh za Breginjem položila cvetje in se poklonila žrtvam.

Vojko Hobič

Spominska slovesnost na pokopališču v Breginju

sobili 30 sovražnikovih vojakov. Veliko je bilo tudi ranjenih.

Okoli 40 borcev pa je ostalo v taboru. Tu so spremljali novice o dogajanju pri Vidmu in sprejemali mlade novince v partizanske vrste. Ko so partizanske straže videle, da se taboru približujejo Nemci, je prišel ukaz za umik. V spopadu je padlo pet starejših partizanov in borec

vesnost, ki jo je Krajevna organizacija ZB Kobarid pripravila pri grobnici padlim žrtvam na pokopališču v Breginju. Pred tem pa je delegacija položila cvetje tudi na grobnici v vasi Kred, kjer so pokopani mladi partizani iz te vasi. Slavnostni govornik Rok Uršič, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Bovec, Kobarid,

DOGODKI Sveče na Koroškem

Skrajni desničarji že na oblasti

Z minuto molka za pokojno Tatjano Feinig, nekdanjo predsednico SPD Kočna, slovensko občinsko odborico in odborico Zveze koroških partizanov, Walterja Mischkulniga, umetnika, ki je izdelal spominsko skulpturo za žrtve nacističnega terorja v tem kraju, in za Jožeta Partla, nedavno umrlega nekdanjega predsednika slovenskih pregnancev, se je začela letošnja spominska slovesnost Zveze koroških partizanov na sveškem pokopališču za tu pokopane partizane, borce proti nacionalnemu socializmu.

Andrej Mohar, tajnik Zveze koroških partizanov (ZKP), je v nagovoru poudaril, da protinacistična in protifašistična javnost ponovno pred izzivi vse močnejšega pojava desnega ekstremizma in se mora v svojem delovanju proti tem tendencam znati. Sem spada tudi čezmejno povezovanje demokratičnih sil na alpsko-jadranskem območju. Kajti skrajnodedničarske sile so v Evropi ponekod že na oblasti ali pa so na tem, da pridejo do njenih vzvodov. Tudi v Avstriji.

Mohar je spomnil na geslo Osvobodilne fronte, da gre pri skupnih prizadevanjih proti skrajni desnici za splošni napredek in skupno dobrobit. Sicer pa je spomnil tudi na besede nekdanjega predsednika ZKP Janez Wutteja - Luca ob odkritju spomenika na sveškem pokopališču: »Zgodovinska resnica je, da

Polaganje vencev pred spomenikom padlim partizanom

so se koroški Slovenci množično vključevali v odporniško gibanje ali ga podpirali. Zato ohranjajmo spomin na vse domoljube, ki so kot partizani žrtvovali svoja mlada življenja za osvoboditev izpod nacističnega jarma, na vse tiste, ki so izgubili svoje življenje v zapornih in taboriških, kamor jih je pahnil nečloveški režim, ker so podpirali pravičen boj za obstoj slovenskega naroda na Koroškem, pa tudi na vse neštete žrtve, ki so padle v boju proti nacifašizmu pri nas v Avstriji in po Evropi.«

Slavnostni govornik **Božo Janež**, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Kranj, je v uvodu recitiral pesem *Slovenec sem!* To

da je glasba srca, ki odmeva na vse strani. Slovenski narod ima svoj zgodovinski, življenjski in kulturni prostor s kulturno in duhovno dediščino. Narodno zavest, jezik in domoljubje je treba utrjevati in negovati. Kratkot in jedrnat je orisal narodovo zgodovino od avstro-ogrške monarhije do današnjih dni s posebnim poudarkom na usodi koroških Slovencev. Spominska slovesnost se je končala s polaganjem vencev pred spomenikom za padle partizane. Slovesnost je z ubranim petjem oplešal Moški zbor SPD Bilka iz Bilčovsa pod vodstvom mag. Kristijana Lausseggerja.

Franc Wakounig, foto: Wafra

JUBILEJ **Koncerta v Semiču in Ljubljani**

80-letnica Partizanskega pevskega zbora

Aprila leta 1944 je **prof. Karol Pahor** v partizanski bolnišnici nad vasjo Planina pod Mirno goro nad Semičem, kjer so ranjeni borci okrevali, zbral 17 pevcev in ustanovil Invalidski pevski zbor. Vadili so dvakrat na dan in 21. maja so v Semiču na slovesnosti ob obletnici smrti Toneta Tomšiča zapeli deset pesmi. Med vojno je zbor na osvobojenih ozemljih nastopil več kakor dvestokrat ter s svojo pesmijo opogumljal borce in svobodoljubne ljudi, ki so podpirali boj za osvoboditev. Po vojni se je zbor najprej preimenoval v Partizanski invalidski pevski zbor, leta 1972 pa v Partizanski pevski zbor.

Danes v zboru poje 32 pevcev, vodi ga zborovodja **Jakob Barbo**.

Partizanski pevski zbor bo jubilej proslavil z dvema kulturnima dogodkoma. **26. aprila ob 17. uri** bo v sodelovanju z ZZB NOB Semič in občino Semič slovesni koncert v Kulturnem centru v Semiču. V uvodu bo zbor ob spremljavi harmonike zapel nekaj skladb iz svojega železnega repertoarja. Kot osrednji del koncerta bo ob spremljavi komornega simfoničnega orkestra

Vaja Invalidskega pevskega zbora leta 1944 (dokumentacija PPZ)

izvedel kantato Radovana Gobca *Hej, partizan!*

5. junija ob 20. uri pa bo jubilejni koncert v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani. Partizanskemu pevskega zboru se bo na odru pridružil Primorski akademski pevski zbor Vinko Vodopivec. V prvem sklopu se bo najprej predstavil Partizanski pevski zbor z nekaj najbolj prepoznavnimi sklad-

bami iz zapuščine tako partizanske pesmi kot tudi tega zbora ob spremljavi harmonike. Po slavnostnem govoru in predstavitvi zbora pa bo sledil drugi sklop s kantato *Hej, partizan!*, ki jo bodo izvajali oba zbora, Partizanski pevski zbor in Primorski akademski pevski zbor Vinko Vodopivec, ter 25-članski komorni simfonični orkester in dva solista, sopranistka in baritonist.

KULTURA **Večer lirike upora**

Čuvaj knjigo kakor mitraljez in glavo

»Veste, današnji večer je bil res en sam užitek gledati in ne samo poslušati. Redkokdaj doživiš tako lep primer sodelovanja generacij: od osnovnošolke iz četrtega razreda in študenta do predstavnikov starejše generacije. In partizanska lirika. Imenitno!« Tako je na vprašanje, kako ocenjuje večer, odgovoril eden stalnih obiskovalcev podobnih prireditev v organizaciji Združe-

avtorje partizanskih pesmi, ki so v tistem negotovem, a svetlem času upora budili domovinska in ljubezenska čustva ter tako spodbujali upor in vlivali pogum borkam in borcem v partizanskih vrstah ter na številnih mitingih med prebivalstvom ohranjali sanje o pomladi in svobodi.

Slavnostni govornik je bil Borut Likar, ki je pripravil kratak, vsebin-

živela razcvet. Poleg puške je stopila še kultura. Največ je bilo lirike.«

Ob koncu nastopa je pred mikrofonom stopil še Jože Pečnik, idejni oče novomeških večerov lirike upora, kjer je pognal mednarodno znani projekt Rastoča knjiga. Zahvalil se je organizatorjem in nastopajočim ter izrazil željo, da bi v Novem mestu zastavili še podoben projekt: rastočo partizansko liriko.

Idejni oče večerov je Jože Pečnik.

nja borcev za vrednote NOB Novo mesto.

In res je bilo imenitno. Sestavlja-vec programa večera lirike upora je poskrbel, da se številni navzoči na predvečer obletnice smrti pesnika in narodnega heroja Karla Destovnika Kajuha niso priklonili samo partizanski liriki, ampak tudi maternemu jeziku, saj je prireditev postavil na 21. februar, mednarodni dan maternih jezikov.

Tako so nastopajoči z recitiranjem počastili materni jezik, velikega pesnika upora in tudi druge

sko zelo zanimiv informativni govor. Z njim je opozoril na izjemno partizansko skrb za slovensko besedo, za kulturo: »V smernicah Glavnega štaba NOV in PO Slovenije,« je poudaril, »je bilo zapisano: čuvaj knjigo kakor mitraljez in glavo. Kakšen vrstni red so postavili: knjigo, mitraljez in glavo. In prav slovenski narodnoosvobodilni boj je imel med vsemi evropskimi odporškimi gibanji dokazljivo najbolj razvito kulturno življenje. Partizanska umetnost je v razmerah, ko je bilo tako rekoč skoraj nemogoče, do-

Večer so oblikovali: Urban Gorenjec Dokl, Iza Zupančič, Luna Goršek, Robert Šupe, Heda Kastelec, Silva Kužnik, Lara Šega, Matevž Šega s kitaro, Neja Luzar, David Matjašič, Peter Moravec s harmoniko. Program je povezovala Terezija Potočar Korošec.

Večer je bil kratak, a prijeten. Če smo slišali lepo misel »Čuvaj knjigo kakor mitraljez in glavo«, lahko poročilo sklenemo z mislijo »čuvajmo partizansko liriko!«

J. P., foto: Bojana Medle

NEPRESLIŠANO

Marij Čuk

tržaški pisatelj in novinar, ob slovenskem kulturnem prazniku in v spomin na junaški boj Komande mesta Koper ter herojsko smrt njenega komandanta Franca Planinca - Frenka v Borštu pri Kopru, 8. februarja:

»Danes je svet postavljen na glavo, danes je čas bede. Fašizem je spet dvignil glas, brez sramu se plazi tudi po obmejnih krajih, v Italiji, njegovi zibelki, so njegovi zločini pozabljeni, kot da ne bi več kot dvajset let prizadeval slovenskega primorskega človeka, mu prepovedal vse, kar se prepovedati da, požigal je, moril in niti en fašist ni plačal za svoje zločine, ni bilo obsodb, ni bilo procesov. Nasprotno, za sosednjo državo se zgodovina začinja z eksodusom iz Istre in fojbami. Prej ni bilo nič, prej je bil tu zemeljski raj. Nihče ne omenja vzrokov, le posledice, kot da bi bile posledice brez vzrokov. Kdo je sprožil črno noč zla? In prav te dni smo priče ponovnemu zagonu laži, časopisi in mediji nasploh so polni demagoških lažnivih prikazov, Slovani in ožje, Slovenci, smo vir vsega slabega. Je to mogoče? Slovenska politika molči. Ali bo dvignila glas zoper sramotenje zgodovinske resnice ali pa bo spet obrnila pogled stran? Še včeraj sem slišal, da so dobrososedski odnosi med Italijo in Slovenijo odlični. To lahko izjavi le kdo, ki nima pojma ne o zgodovini, ne o današnjosti. Kaj pa slovenska narodna skupnost v Italiji? Kaj pa zgodovina? Kaj pa poročilo slovensko-italijanske mešane komisije o polpretekli zgodovini? Bo kdaj v Italiji objavljeno?«

Dr. Danilo Türk

nekdanji predsednik Slovenije, nekdanji vodja slovenske misije pri OZN v New Yorku, diplomat in mednarodni pravnik, v intervjuju za Primorski dnevnik, 17. marca 2024:

»Geopolitične napetosti in vojne so močno marginalizirale Združene narode. Ti bodo nedvomno preživeli in OZN bo nekega dne spet koristna institucija, danes pa je omejena na humanitarne zadeve, kar pa ni bil osnovni namen njene ustanovitve. Treba je dodati, da trend marginalizacije ni nov, začel se je pred desetletjem in je postopoma reducirala ZN na sekundarna vprašanja. Poglavitna politična vprašanja so velike sile reševale med sabo ali pa jih sploh niso reševale. Ta odsotnost ZN v kritičnih problemih mednarodnega miru in varnosti se danes kaže v vsej svoji grozljivosti; svet nima institucije, ki bi se bila sposobna spoprijeti z velikimi vprašanji miru in varnosti. To stanje ne more več trajati in verjamem, da bo kmalu prišlo do neke spremembe.«

»Izrael je poseben primer, ker je že dolgo izpostava ZDA na eni strani, pod drugi strani pa vpliven dejavnik v ZDA. To se vidi s prostim očesom. ZDA ne morejo več doseči niti svojih

elementarnih stališč v odnosu do Izraela, ker Izrael reče 'ne, ne bo šlo tako'. To je resna patologija, ki jo bo treba odpraviti.«

»Danes so v svetu samo tri velike sile: ZDA, Kitajska in Rusija. Obstajajo v zelo nervoznem in nevarnem procesu in nimajo sposobnosti razvijanja skupnega jezika.«

Matjaž Nemeč (SD/S&D)

poslanec Evropskega parlamenta, na priložnostni razstavi in omizju Slovenci med prvimi protifašisti v Evropi, ki ga je pripravil v sodelovanju s TIGR Primorske 23. januarja 2024 v Bruslju:

»Ko sem postal evropski poslanec, sem si naložil nalogo, da bom konec vsakega januarja pred italijanskim dnevnim spominom na fojbe, ki žal ostaja izrazito pristranski, v hramu evropske demokracije organiziral dogodke, na katerih bomo pokazali, zakaj je bil antifašizem pomemben ne samo za nas Primorce in Istrane, Slovence, Hrvate ter Italijane, temveč za celotno svobodno Evropo, v kateri živimo danes.«

»Zavedati se moramo, da je Evropska unija nastala na ruševinah druge svetovne vojne kot odgovor na uničujoči fašizem in nacizem v ideji ter ne nazadnje v zavezi sodelovanja med različnimi narodi. Na to se danes marsikdaj pozablja. Pozablja se, da je Evropska unija zrasla prav iz vrednot antifašizma.«

»Žal danes tako v Bruslju kot po vsej Evropi odmevajo zadnji italijanski in nemški dogodki, odmevata fašistični pozdravi v Rimu in ideja nemške skrajne desne stranke po preselitvi tujcev. Vse to je fašizem, vse to je nesprejemljivo.«

Andrej Mohar

tajnik Zveze koroških partizanov, v govoru na spominski slovesnosti v Svečah 4. februarja 2024:

»Vsa antifašistična javnost se danes spoprijema z novimi izzivi in se mora v svojem delovanju proti tem tendencam tudi znajti. Zato smo predvsem v tem predelu naše dežele začeli s tovariši in tovarišicami na Gorenjskem tesneje sodelovati in predvsem razpravljati o potrebnih skupnih načrtih in strategijah. Ob tem nam je bilo jasno, da to sodelovanje razširjamo na vso Slovenijo in seveda tudi na Tržaško in Goriško. Deloma smo si delili odgovornosti, deloma hodili tudi skupno. Na rezultat teh prizadevanj zadnjih let smo lahko ponosni.«

»Bistvo vsega nezadovoljstva in negotovosti mnogih ljudi je zgrešena ali zavestno povzročena socialna beda. Temu izzivu se politika izmika, zagotovitev prave socialne varnosti ji je deveta briga, tako kot vse pravice, ki bi jih morale uživati posamezne skupine ljudi.«

■ **KNJIGA** Dušan Stefančič, Natalija Švab

Nepojmljivo

V več kot 90 letih življenja je Dušan Stefančič le enkrat resno razmišljal o tem, ali je bolje živeti ali umreti. Star je bil 16 let. Grozote, lakota, beda in delovne zahteve koncentracijskega taborišča so grozile, da bodo dokončno zlomile duh sicer odločnega in iznajdljivega najstnika. Vendar se mladi Dušan tistega dne ni zlomil. Ne! Že nekaj sekund pozneje se je vanj vrnil bojni duh, zaradi katerega si ni znal predstavljati, »da bi v taborišču pustil svoje kosti«. Na lastni koži je izkusil grozote koncentracijskih taborišč Dachau, Sainte-Marie-aux-Mines, Natzweiler, Mauthausen, Gusen I in Gusen II. »Vse skupaj je bilo nerazložljivo, nepojmljivo, neopisljivo, nepredstavljivo,« pravi o stvareh, ki jih je videl in doživel. Vendar na koncu ni le preživel, ampak resnično živel. Njegovo pestro življenjsko pot, ki ga je vodila celo v Indijo, ter spoznanja o sebi, človeku in svetu opisuje knjiga *Nepojmljivo*, ki sta jo spisala z novinarko Natalijo Švab.

Zgodovinarica in članica Mednarodnega odbora Mauthausen dr. Monika Kokalj Kočevar (Dušan Stefančič je bil predsednik, danes pa je častni predsednik mednarodnega odbora in predsednik slovenskega taboriščnega odbora Mauthausen) je o dolgotemem sodelavcu odbora zapisala:

»Kot otrok je Dušan Stefančič (rodil se je 14. avgusta 1927 v Gornjem Gradu, otroštvo pa preživel v različnih krajih Kraljevine Jugoslavije) v vojvodinski vasi Odžaci, kjer je bila večina prebivalcev nemške narodnosti, hodil v srbsko osnovno

šolo. Doma so govorili slovensko, s prijatelji na ulici pa nemško. Takrat še ni vedel, kako zelo mu bo znanje tega jezika pomagalo.

V raciji domobranske policije v Ljubljani je bil 21. januarja 1944 ujet in 10. februarja 1944 komaj šestnajstleten odpeljan v koncentracijsko taborišče Dachau (taboriščna številka 63839). Po treh tednih so ga poslali naprej v Sainte-Marie-aux-Minesu v Alzaciji, kjer je delal v predoru, ki so ga preurejali v tovarno. Zaradi naporov in pomanjkanja je tehtal le 38 kilogramov. Mladoletne so nato odpeljali v taborišče Natzweiler, kjer je postal pomožni strežnik v bolniškem bloku. Avgusta 1944 so ga poslali v koncentracijsko tabori-

Naslovnica knjige

Predstavitve knjige v Muzeju novejših in sodobnih zgodovine (od leve proti desni): Monika Kokalj Kočevar, Dušan Stefančič in Natalija Švab

šče Mauthausen, po štirinajstih dneh pa so ga kot taboriščnika številka 91282 namestili v barako številka 14 v koncentracijskem taborišču Gusen 1. Potem je bil prestavljen v taborišče Gusen 2, k sodni kopeli v podzemnih predorih v St. Georgnu, kjer so sestavljali letala.

5. maja 1945 so taborišče osvobodile ameriške enote, Dušan pa se je vrnil domov 14. junija. Čez štirinajst dni je že sedel v šolski klopi. Po končanem študiju prava se je zaposlil v Litostroju in pozneje odšel kot predstavnik jugoslovskega podjetja v tujino ...»

Knjiga vključuje Dušanovo celotno življenjsko zgodbo, ki sicer izha-

ja iz taboriščnih izkušenj in jim je namenjen osrednji prostor, spoznamo pa ga tudi kot zelo uspešnega poslovneža in zanimivega vsestranskega človeka.

V nemška, italijanska, madžarska in ustaška koncentracijska taborišča je bilo deportiranih okoli 60.000 Slovencev, od teh v nemška okoli 21.000. Med njimi je bilo največ moških poslanih v koncentracijska taborišča Dachau, Mauthausen, Buchenwald, največ Slovenk pa je bilo zaprtih v koncentracijskih taboriščih Auschwitz in Ravensbrück. Večina je bila deportiranih iz zaporov v Begunjah, Celju, Mariboru, na Ptuj in v Ljubljani. Zadnji

transporti v taborišča so potekali še v aprilu 1945. V koncentracijskem taborišču Mauthausen, ki je imelo kar 49 zunanjih taborišč, je bilo več kot 4.000 Slovencev, med njimi tudi 109 Slovenk, ki so bile pred koncem vojne prestavljene iz Auschwitza in Ravensbrücka. Kar ena tretjina slovenskih taboriščnikov je v nemških koncentracijskih taboriščih umrlo.

Šele mnogo pozneje so se nekateri preživeli taboriščniki odločili, da o svoji medvojni izkušnji javno spregovorijo, med njimi tudi Dušan Stefančič, ki je izvrsten pripovedovalec. Mladi ga poznajo kot izjemnega pričevalca, ki jih je kot preživeli taboriščnik nagovoril v Mauthausnu, večkrat pa tudi v delavnicah v Muzeju novejših zgodovine Slovenije. Je avtor več člankov o taboriščih in suženjskem delu. Za svoje delo je prejel več odlikovanj, med drugim Listino ZZB NOB Slovenije kot najvišje priznanje za osebni prispevek k resnici narodno-osvobodilnega boja.

S. B., foto: Janez Alič

Knjigo *Nepojmljivo* sta napisala Dušan Stefančič in Natalija Švab. Spremno besedo je dodala dr. Monika Kokalj. Naslovno fotografijo je posnel Aljoša Kravanja. Naslovnico je oblikoval dr. Simon Kolmanič. Knjigo je oblikoval in tehnično uredil Vito Vlašič, lektorirala pa Karmen Sluga. Knjiga je izšla v nakladi 800 izvodov, natisnili pa so jo v tiskarni Kočevskega tiska.

■ **DOGODKI** Ob 27. januarju

Venec v spomin na prekmurske Jude

Ob mednarodnem dnevu spomina na žrtve holokavsta je bila 26. januarja spominska slovesnost tudi na judovskem pokopališču v Dolgi Vasi pri Lendavi. Tam so položili venec k spomeniku žrtvam holokavsta in se poklonili spominu na vse lendavske Jude, ki so bili leta 1944 aretirani in odpeljani v koncentracijska taborišča, večina v uničevalno taborišče Auschwitz-Birkenau, kjer so bili usmrčeni. Spominu nanje so se pri spomeniku poklonili lendavski župan Janez Magyar, svetovalka urada predsednice Republike Slovenije Eva Tomič, generalna konzulka Madžarske v Lendavi Gertrud Kelemen, podpredsednica Judovskega združenja Slovenije – Skupnosti tradicionalnih Judov Sara Božanič in predsednik Sveta Madžarske samoupravne narodne skupnosti občine Lendava Tomi Horvat.

Letos od množičnih deportacij prekmurskih Judov mineva okroglih 80 let. Za vselej je bila uničena tudi vplivna lendavska judovska skupnost, ki je v mestu pustila globoke sledi in je veliko pripomogla k razvoju mesta in okolice zlasti na gospodarskem in kulturnem področju. Usoda slovenskih, zlasti še prekmurskih Judov je skoraj popolnoma primerljiva z usodo drugih vzhodnoevropskih Judov, zlasti Judov na Madžarskem. Judi v preostalih delih okupirane Slovenije med letoma 1941 in 1945 pa so delili usodo Judov na območjih Evrope, ki jih

je okupirala Nemčija. V Prekmurju je bilo uničenje skoraj popolno, zadnje »migracije« Judov v obliki množičnih deportacij pa v bistvu sklepno dejanje velike in koristne mobilnosti nekdanj cvetoče judovske skupnosti, ki je vse od druge polovice 18. stoletja dalje močno sooblikovala podobo pokrajine ob Muri. Ob aprilskem napadu na Kraljevino Jugoslavijo so nemške sile Prekmurje brez težav zasedle v nekaj urah. Ob prihodu Nemcev so se začela nasilna dejanja nad judovsko lastnino (vlomi v stanovanja, trgovine in obrtne delavnice), pri čemer so Nemcem na veliko pomagali tudi domači člani in privrženci Kulturbunda. Judovska lastnina je bila najbolj na udaru v Lendavi in Murski Soboti, od koder so naropane predmete v tovornem vagonu odpeljali proti Radgoni. Nad judovsko lastnino so se ob okupaciji spravili tudi v nekaterih podeželskih krajih.

Nemci so bili v Prekmurju le kratek čas, saj so ga že 16. aprila 1941 prevzeli Madžari in vzpostavili svojo oblast. Kljub protisemitski zakonodaji ukrepi na Madžarskem in v Prekmurju niso bili radikalni in vse je kazalo, da bi se lahko madžarski (in prekmurski) Judje kljub nenehnim pritiskom nacistične Nemčije za »dokončno rešitev« judovskega vprašanja v tem delu Evrope rešili genocida. Vse pa se je spremenilo z nacistično okupacijo Madžarske marca 1944, ko so oblasti aprila istega leta začele izvajati množične

deportacije madžarskih Judov na vsem območju, ki je bilo do nacističnega prevzema oblasti pod madžarsko okupacijo. Deportacijam se prekmurski Judje niso mogli izogniti, na udaru so bili med prvimi. 26. aprila 1944 so v lendavski

Poklon spominu na lendavske žrtve holokavsta (arhiv občine Lendava)

sinagogi zbrali 57 judovskih družin in jih s tovornjaki odpeljali do Čakovca, kjer so jih predali gestapu. Tudi soboške Jude so zbrali v sinagogi in jih nato s tovornjaki, vprežnimi vozovi in v železniških vagonih odpeljali do Čakovca. Od tam so bili prekmurski Judje odpeljani v Nagykanizso, od koder so jih ves

teden v vagonih vozili do Birkenau, kjer je bilo zbirno mesto za največje taborišče smrti – Auschwitz. V prvem valu množičnih deportacij prekmurskih Judov je bilo 367 ljudi in večina od njih je bila umorjena v Auschwitzu že 21. in 22. maja 1944.

merije oziroma madžarske policije, za preglede in z njimi povezane kraje premoženja pa so bili pristojni Nemci. Na teren so se v akcije odpravljali tudi madžarski žandarji in madžarski fašisti, ki so pri aretacijah po vaseh sodelovali tudi s slovenskimi žandarji v madžarski žandarski službi. Pri ropanju judovske posesti oziroma premoženja so sodelovali tudi številni člani Kulturbunda. S precejšnjo gotovostjo lahko trdimo, da Slovenci pri pokolih v madžarskih mestih in manjših krajih niso sodelovali, oziroma za tovrstna dejanja doslej nismo našli nobenega dokaza. Sodelovanje Slovencev pri aretacijah in deportacijah prekmurskih Judov leta 1944 se je končalo s predajo deportirancev v Čakovcu.

Zadnje »migracije« Judov v obliki množičnih deportacij leta 1944 so bile (žalostno, a resnično) sklepno dejanje velike in koristne mobilnosti nekdanje cvetoče judovske skupnosti, ki je vse od druge polovice 18. stoletja dalje močno sooblikovala podobo pokrajine ob Muri in veliko prispevala k razvoju obeh mest, Murske Sobote in Lendave, še posebej v gospodarstvu (trgovina, veletrgovina, industrijski obrati in obrtne delavnice, bančništvo oziroma denarni zavodi) in kulture (tiskarstvo). Pustili so globoke sledi, ki ostajajo del zgodovinskega spomina in njihove dediščine (sinagoga v Lendavi).

Marjan Toš

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
do 15. aprila 2024. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 100. številke časopisa Svobodna beseda

- Ladislav Weber**
Ulica 1. maja 2B, 6230 Postojna
- Timotej Mijović**
Partizanska c. 47, 4220 Škofja Loka
- Milka Senčar**
Krmelj 27, 8296 Krmelj

Rešitve križanke:
 BONBONIERA, AREOLOGIIJA, ZATROB, NAL, ON, BŠ, SOVE, VIJAČEK, ČN, ICA, ELITA, PŠAČANI, ENS, OSTANEK, INJE, OKI, CHRISTIAN, ELEGAN, TIGR, EJNAR, DO, ARO, IRUN, OSMINKA, RAVAN, NEPTUN, IRA, NINDŽA, ION, IJAR, UJNA, EKSPRESKAVA, LEAN, PICA, KES, AU.

Geslo: BAZOVIŠKI JUNAKI; BORBA; TIGR.

SVOBODNA BESEDA	STANE JUŽNIČ	ZAČETEK GESLA	VELIK GORSKI VRH	KONEC GESLA	SODNIK V GRŠKEM PODZEM-LJU, AJAK (IZ:KEA)	NICK NOLTE	NASTANEK JEZERA	OBLIKA SAMOSTALNIKA (NI UKLON)	FRANCO-SKI ZGO-DOVINAR (IZ ČRK: ETAIN)
ZMANJŠANOST PO VELIKOSTI ALI OBSEGU									
JUTRANJA HALJA									
POVEZAVA V RAČUNALNIŠTVU (IZ ČRK: KLIN)						KRITIK FINCI RUSKI IGRALEC VIDOV			
SEBIČNOST									
ETNO-GLASBA (KRAJSE)						OBLIKA KISIKA (IZ ČRK: ZOON)			
OTOK V MARIAN-SKEM OTOČJU (IZ:UMAG)						AM.PEVKA LOVICH SL.INDU-STRIALEC (GUSTAV)			
OTTORINO RESPIGHI					HLAPLJIVA OMAMNA TEKOČINA PLUG			POJAV V JEZIKO-SLOVJU, JOTACIJA	AMERIŠKO AFRIŠKI ROD SADNIH DREVES
STOPAJ, STOPINJA									
SVOBODNA BESEDA	ZNAK ZA ŠTEVILO	ŽELEZNI-SKA POSTAJA	NEMŠKA ZNAMKA AVTOV	TLO, POD	VZREJA, VZGOJA IN ŠOLANJE PSOV				
					MARJAN GORENC				
"ŠKRTI" BRITANEC					MESTECE V SAVINJ DOLINI DEL MOLEKULE			GLASBENI ZVOK	
								STROŠKI	
S STE-KLENIMI OKNI PREKRITA GREDA									NEKD.ŠP. MOTOCIK-LIST (ANGEL:IZ ENOTI)
FILOZOF IZ ELEJE V STARI GRČJI					MOLOV TONOVSKI NAČIN EGIPTOV. POLITIK				POŠKODBA SKLEPA, ZVIN ZVEZA DRŽAV
SKOPLJEN BIK				PRIPADNIK OSKOV		LAHKO MOTORNO KOLO RASTLIN. BODICA		RAFAEL AJLEC ZLAHTNI PLIN (Ne)	
				JEKLENI KONJIČEK					
IGOR DEKLEVA			JAP.NABI RALKA BISEROV OSEBNI ZAIMEK		TONE SVETINA		POLOŽAJ V JOGI OTOČEK PRI ZADRU		PRIPAD-NIK SASOV
					DANSKI OTOK				
MESTO V ZAHODNI UKRAJINI				DAROVA-LEC				PROTI-BOLEČIN-SKO DRAŽENJE (IZ:SNET)	
				ROMAN SAVNIK					
KONTRAR-NA ZNA-ČILNOST, NASPROT-NOST								LADIJSKA KABINA	
ITALI-JANSKI PESNIK (LUDO-VICO)						SILVA TRDINA	SVOBODNA BESEDA	NAŠA PEVKA ERBUS	

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
 Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
 ZZB za vrednote NOB Slovenije,
 Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
 telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
 romana.jemec@zzb-nob.si

DOGODKI DSO Fužine

Predstavitev knjige Spomini še živijo

Pred slabim letom so v Domu starejših v Fužinah v Ljubljani pripravili razstavo Spomini še živijo, na kateri so na posebnih panojih predstavili spomine 14 stanovalcev, takrat še otrok, na drugo svetovno vojno. Ker je bila razstava zelo odmevna, ogledalo si jo je tudi veliko šolarjev in dijakov, se je porodila zamisel o nadgradnji razstave z izdajo knjige spominov.

Po razstavi so namreč tudi drugi stanovalci izrazili željo, da bi predstavili svoje spomine, in tako

se jih je nabralo kar 33, toliko zgodb namreč lahko preberemo v knjigi. Zgodbe so kratke, zelo različne, odvisne od tega, koliko so bili današnji starostniki tedaj stari, kje so živeli in kako se je vojna dotaknila njihovih družin. Vsi po vrsti pa zatrjujejo, da je bilo pripovedovanje zanje kljub časovni odmaknjenosti terapevtsko in osvobajajoče. Za bralce pa so zgodbe zanimive zato, ker jih pripoveduje zadnja generacija udeležencev druge svetovne vojne.

Avtorji spominov in člankov

Vida Milošević Arnold, pobudnica in urednica knjige

Pri pripravi knjige je vrste strnilo veliko ljudi, vključile pa so se tudi nekatere ustanove. Urednica knjige je **Vida Milošević Arnold**, upokojena predavateljica s Fakultete za socialno delo, sicer stanovalka doma, knjiga je nastajala ob izdatni pomoči mnogih stanovalcev in zaposlenih v domu. V sodelovanju z Inštitutom za novejšo zgodovino so pripovedovalce tudi posneli, posnetki bodo po obdelavi dosegljivi na spletu. Pri pripravi so sodelovali tudi raziskovalci s Fakultete za so-

cialno delo, knjiga namreč vsebuje pogled stroke na terapevtske učinke pripovedovanja zgodb in obujanje spominov. Dr. **Mojca Urek** ob tem poudarja, da so tako dobili svoj glas tudi otroci, najbolj ranljive in pogosto spregledane žrtve vseh vojn, ki so tudi drugo svetovno vojno doživljali različno. V domu pa poudarjajo, da je pripovedovanje teh zgodb in spominov še tesneje povežalo stanovalce, ki so z velikim veseljem obujali spomine in jih s ponosom prenašali naprej. Dr. **Ani-**

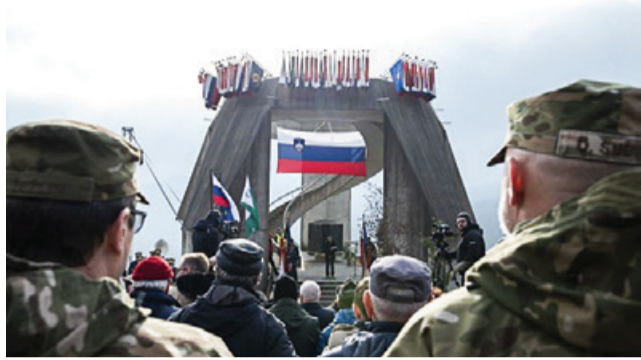
ca Mikuš Kos, upokojena otroška psihiatrinja, ki se dolga leta ukvarja s psihosocialno pomočjo otrokom, prizadetim v vojni, je v knjigi prispevala svoj pogled na travmatične otroške vojne izkušnje in terapevtski pomen pripovedovanja. Knjiga je ob vseh vojnah, ki zdaj divjajo tudi v naši sosesčini in v katerih so tudi otroci množične žrtve, posebej dragocena. Izšla je pri založbi Borec.

J. H., foto: Božidar Flajšman

V SLIKI IN BESEDI

Dražgoše, Kamnik:

Letos je minilo 82 let od dražgoške bitke, ene največjih bitk med drugo svetovno vojno v Sloveniji, ko se je Cankarjev bataljon v Dražgošah spopadel z Nemci. Partizani so se 11. januarja 1942 ob izgubi devetih tovarišev umaknili na Jelovico. Nemci so v odgovor pobili 41 domačinov, požgali vas ter jo v januarju in februarju popolnoma porušili.

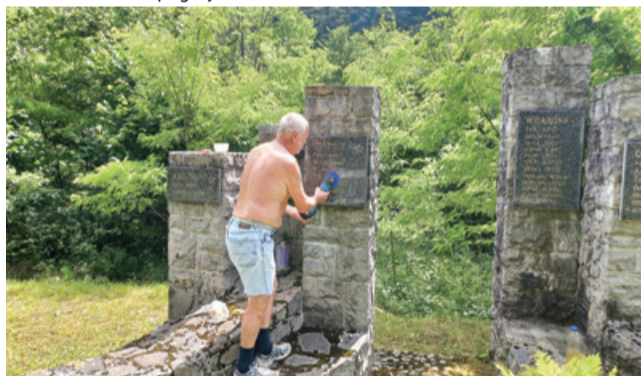
V spomin na to bitko je ZB NOB Škofja Loka letos pripravil že 67. spominsko slovesnost. Kot vsako leto se spominske slovesnosti udeležijo veliko število ljudi iz vse Slovenije. Letos smo se člani ZB NOB Kamnik slovesnosti udeležili z dvema avtobusoma, zato da ta in drugi tragični dogodki iz druge svetovne vojne ne potonejo v pozabo; zato da kljub blatenju tega tragičnega dogodka, ko želijo skrajni desničarji boj partizanov prikazati v negativni luči, pokažemo, da nam je mar za partizanski uporniški boj proti fašizmu in nacizmu, boj za svobodo slovenskega naroda in vseh zaradi nacizma in fašizma trpečih ljudi.

V spomin na to tragično bitko je potekalo več tradicionalnih pohodov v organizaciji planinskih in veteranskih organizacij. Najdaljšega nočnega pohoda so se udeležili tudi štirje naši člani. Po vrnitvi s slovesnosti smo se ustavili še na malici v Mostah in v prijetnih razgovorih končali dan z dogovorom, da se prihodnje leto spet snidemo v Dražgošah.

Igor Kanižar

Kobarid:

Člani Krajevne organizacije ZB Kobarid smo 14. marca na zboru članstva pregledali delo v preteklem letu in sprejeli program dejavnost za letos. Iz poročila o delu izhaja, da je bila osrednja naloga lani organizacija in izvedba spominske prireditve ob 80. obletnici Kobariške republike ob pomoči občine Kobarid, na kateri je bil slavnostni govornik obrambni minister Marjan Šarec. Poleg tega je v začetku maja potekal že tradicionalni pohod Po poti narodnega heroja Marka Redelonghija iz Zapotoka v Beneški Sloveniji do Brc nad Breginjem, kjer je Marko sklenil svojo življensko pot. V septembru pa je bilo na planini Kuhinja srečanje v spomin na padle in mrtve v Krnskem pogorju.

Zelo dobro se nadaljuje sodelovanje z pobratenima organizacijama ANPI-VZPI Čedadna in Nadiških dolin. S praporjem in govori smo sodelovali na pogrebnih slovesnostih naših članov, bili smo pri polaganju vencev na grobovih padlih partizanov v Benečiji in Reziji. Članstvo se ni zmanjšalo, saj smo člani, ki so lani umrli, uspešno nadomestili s sprejemom novih, mlajših članov. Skupaj z Društvom upokojencev Kobarid smo v oktobru organizirali izlet v Rezijo in spoznavali življenje tega dela slovenskega etničnega ozemlja. Skrbeli smo za urejanje spominskih obeležij, posvečenih narodnoosvobodilnemu boju, v občini in širše na Tolminskem, obnavljali zbledele črke na ploščah in spomenikih.

Iz sprejetega programa dela za leto 2024 je razvidno, da bomo 5. maja organizirali pohod Po poti Marka Redelonghija, septembra se bomo srečali pod Krnom, organizirali bomo spominsko slovesnost ob 80. obletnici uspešnega napada Briško-beneškega odreda na letališče Belveder pri Vidmu in se spomnili pobitih mladih partizanov ob napadu Nemcev v Plazeh za Breginjem. Letos bomo dokončali ureditev spomenikov in okolice v vaseh Kred in Staro selo, skupaj z ANPI-VZPI bomo nadaljevali dejavnosti za odkritje obeležja, posvečenega napadu na letališče Belveder pri Vidmu v občini Povoletto, udeleževali pa se bomo tudi spominskih slovesnosti, posvečenih dogodkom iz narodnoosvobodilnega boja, v Sloveniji in sosednji Italiji.

Članstvo je pozitivno ocenilo delo. Naši člani se udeležujejo spominskih slovesnosti v nekdanji skupni državi Jugoslaviji (Jajce, Neretva, Igman, Mostar, Sutjeska, Bihač). Člani so se zavzeli, da se v čim večjem številu udeležimo dogodkov v spomin na narodnoosvobodilni boj.

Vojko Hobič

Markovščina:

Združenje borcev za vrednote NOB Sežana je oktobra lani s krajevnim borčevskim odborom občine Hrpelje - Kozina, občino Hrpelje - Kozina in vaščani Markovščine na vaškem kulturnem prizorišču Pod lipami v Markovščini zaznamovalo 80. obletnico kapitulacije fašistične Italije in razorožitve italijanske motorizirane Divizije Eugenio Isonzo. Prireditve se je udeležil tudi predsednik slovenske borčevske organizacije Marjan Križman. Prav na tem območju je potekal boj borcev 7. korpusa NOV in prebivalcev

Brkinov, ki so septembra 1943 odigrali pomembno in odločujočo vlogo, saj so na cesti Podgrad-Kozina razorožili italijansko vojsko s približno osem tisoč vojaki in s tem končali 25-letni fašistični teror na primorskih tleh. Ozadje in motiv za proslavo je pojasnil podpredsednik sežanske borčevske organizacije Vinko Klun, številne zbrane pa je nagovorila hrpelsko-kozinska županja Saša Likavec Svetelšek.

Malo je še živčih borcev in prebivalcev, ki pomnijo to neustrašno dejanje, in kmalu ne bo več živih prič. Da spomin ne bi zamrl, so pred leti v spominskem parku na Kozini odkrili spominsko obeležje v zahvalo pogumnim borcem in prebivalcem Brkinov. Slavnostna govornica, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze Ksenija Dobrila, je poudarila, da je na Primorskem veliko krajev trpljenja, kjer je naša preteklost s krvjo vklešana v kamen. Ob predstavitvi zgodovinskih dejstev in sedanjega dogajanja se je zazrla v prihodnost z videnjem, da mir in svoboda nista za vedno.

V kulturnem programu so sodelovali: lovski rogisti Brkinsko-kraške zveze lovskih družin, Moški pevski zbor Delfin Izola, Moški pevski zbor Fantje izpod Karlovce s Pregarja in učenke hrpelske osnovne šole. Po prireditvi, kjer so ob praporščakih, ki jim je poveljeval veteran vojne za Slovenijo Bruno Kocjan, zapeli primorsko himno Vstajenje Primorske, je sledilo družabno srečanje. Pred proslavo, ki jo je vodila Katarina Kljun iz Združenja

Slavnostna govornica je bila Ksenija Dobrila, predsednica SKGZ

Muzofil, ki je z Majo Bijelica zapela tudi nekaj pesmi, pa so izvedli še vodeni ogled jame Dimnice in pohod po vaški Pastirski poti z ogledom vaškega kraškega izvira Bičun.

Olga Knez

Miklarji:

Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj je 17. februarja v okviru praznovanja občinskega praznika izvedlo 5. spominski pohod do prvega skritega bivališča prvih belokranjskih partizanov pri Miklarjih. Ta lokacija je pomembna, ker se je tukaj začelo partizanstvo v Beli krajini, ta pa je pozneje, kakor vemo, postala zibelka partizanstva v Sloveniji.

Številni pohodniki so se na pot iz Bistrice nad Črnomljem in mimo Mi-

klarjev v toplem in sončnem dnevu odpravili do skritega mesta, kjer so imeli prvi partizani svoje bivališče. To se je skrivalo v manjši vrtači sredi mogočnih gozdov in jo je brez poznavalca skoraj nemogoče najti. Na tem mestu so pohodnike pričakali člani spominske partizanske enote Kulturno zgodovinskega društva Franc Rozman - Stane, tako da so pohodniki dobili približen občutek, kako je potekalo takratno partizansko življenje. Vsako leto se nam na pohodu pridruži več pohodnikov, kar kaže na to, da je zanimanje za kraj, kjer se je rodilo partizanstvo v Beli krajini, še kako živo.

Po pohodu je pri Lovskem domu LD Loka na Bistrici sledilo družabno srečanje ob partizanski malici.

Marjan Kastelic

Prevoje:

V sredo, 27. decembra lani, sta Združenje borcev za vrednote NOB Kamnik in KO ZB NOB Tuhinj v sodelovanju z občino Kamnik pripravila spominsko slovesnost pri grobišču in spomeniku na hribu Prevoje, severno od ceste Kamnik-Motnik v Zgornjem Tuhinju, kjer je skupni grob 192 borcev in domačinov, narodnega heroja Martina Kotarja, dr. Petra Držaja, vodje ameriške vojne misije, kapetana Charlesa Fischerja, in ameriških oficirjev

Na slovesnosti je bil slavnostni govornik minister za obrambo Marjan Šarec.

Spominska prireditve pred spomenikom

Juliusa Rosenberga in Ernesta Knotha, padlih med drugo svetovno vojno na območju Tuhinjske doline. Avtor spomenika je arhitekt Tone Rut, odkril pa ga je ZB NOV Kamnik leta 1952.

Slovesnosti se je v imenu občine Kamnik udeležila podžupanja Romana Učakar skupaj s slavnostnim govornikom, ministrom za obrambo Republike Slovenije Marjanom Šarcem, predsednikom Združenja borcev za vrednote NOB Kamnik Igorjem Kanižarjem ter predstavnikoma veleposlanstva Združenih držav Amerike, Gregoryjem Meierjem in Danielom Mayedom. Zbranim so se pridružili še drugi predsedniki in predstavniki veteranskih in domoljubnih organizacij občine Kamnik in sorodniki heroja Kotarja ter krajin iz Šentjerneja. V kulturnem programu je ob prisotnosti zastavo-vojske in častne čete Slovenske vojske sodeloval kvintet Orkestra Slovenske vojske. Za preplet misli in besed ter recitacije je poskrbel Goran Peršin, glasbeno pa so slovesnost popestrili še pevci DKD Solidarnost Kamnik.

Igor Kanižar, foto: Občina Kamnik

Sveče, Jesenice:

V Svečah smo člani ZB za vrednote NOB Jesenice prisostvovali položitvi venca tudi na grob narodnega heroja Matija Verdника - Tomaža z Jesenic, ki je skupaj s soborci 1. februarja 1944 dal življenje za našo svobodo. Venec je položila njegova nečakinja Zdenka Verdnik Globočnik.

Irena Kolbl

Velenje:

Območna organizacija ZZZB Velenje je 21. februarja v počastitev 80. obletnice prihoda slavne XIV. divizije na območje Šaleške doline pripravila spominsko slovesnost. Divizija je prišla v Šaleško dolino 16. februarja 1944 in tam v tednu dni bila svoje najbolj herojske bitke, v katerih je izgubila številne soborke in soborce, med njimi tudi vodjo kulturniške skupine pesnika Karla Destovnika - Kajuha. Divizija je dolino zapustila 23. februarja 1944.

Obiskovalce v velenjskem Domu kulture sta najprej pozdravila velenjski župan Peter Dermol in predsednica območne ZZZB Velenje, sedanja mini-

strica za pravosodje in nekdanja podpredsednica ZZZB NOB Slovenije Andreja Katič. Slavnostni govornik je bil minister za kohezijo in regionalni razvoj dr. Aleksander Jevšek, ki je orisal pohod Štirinajste in poudaril njeno herojsko pot na Štajersko. Poudaril je še, da brez takšnih herojskih dejanj slovenskih partizank in partizanov danes tudi ne bi bilo samostojne Republike Slovenije. Toda žal se iz tragičnih dogodkov, kot je bila druga svetovna vojna, človeštvo ni prav nič naučilo, kar najbolj kažeta vojni žarišči v Ukrajini in Palestini.

V kulturnem programu je gledališka igralka Petra Hribernik ob spremljavi harmonikarja Primoža Kranjca prebrala del izjemno doživetih spominskih zapisov članice kulturniške skupine Vere Hreščak o pohodu XIV. divizije na Štajersko, ki so nastali komaj štirinajst dni po preboju divizije v Savinjsko dolino. Proslavo pa so obogatili pevke in pevci vokalne skupine Prima Nota in Mešanega pevskega zbora Gorenje.

Vlado Vrbič